

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«СПОСОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО)»**

Студентки 2 курсу 2МУУЗ групи
Освітньої програми Середня освіта.
Українська мова і література
Спеціальності 14. 01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Юшко Наталії Віталіївни

Науковий керівник: кандидат
філологічних наук, доцент **Кухар Н.І.**

Розширена шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка: ECTS _____

Голова комісії

Члени комісії

Вінниця – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
1.1 Фразеологізм як окрема мовна одиниця. Основні ознаки фразеологічних одиниць.....	6
1.2 Класифікація фразеологічних одиниць. Джерела їх виникнення.....	12
1.3 Функціональна характеристика усталених і видозмінених фразеологізмів.....	22
РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ	
2.1. Мовні особливості публіцистики Оксани Забужко.....	31
2.2. Аналіз фразеологічної системи збірки «Сестро, сестро».....	42
2.3. Види трансформації фразеологічних одиниць у публіцистичному тексті.....	51
2.4. Стилїстична характеристика фразеологічних одиниць збірки Оксани Забужко «Let my people go».....	62
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Сучасне суспільство дедалі активніше вимагає від реципієнтів свідомого користування рідною мовою, розуміння функціонального призначення всіх її одиниць, їх виражальних можливостей. Дослідження української мови на всіх етапах розвитку не могло залишити поза увагою стійкі сполуки слів. У фразеологічному складі мови лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну самосвідомість. Фразеологічні одиниці відображають народне світобачення, менталітет соціуму, бо ввібрали в себе багатовіковий досвід українського народу, його моральні цінності, спостережливість, гумор, дотепність.

Посилення інтересу науковців до проблем лінгвістики тексту зумовлює необхідність розгляду питань, пов'язаних із функціями фразеологічних одиниць (ФО) у художніх творах. Питанням функціонування фразеологізмів у текстах присвячено роботи Л. Аксентьєва, М. Алефіренка, В. Білоноженко, В. Вакурова, С. Ганжі, І. Гнатюк, С. Горожанової, В. Дубинського, В. Калашника, В. Ковальова, М. Коломійця, Л. Петленко, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, А. Супрун, В. Ужченка, О. Федорова, Т. Цимбалюк, В. Чабаненка, М. Шанського, Л. Щербачук.

Багатоплановість об'єкта дослідження, а також багатожанровість сфери функціонування (художніх текстів) зумовлює **актуальність** і необхідність подальшого дослідження проблеми специфіки функціонування ФО, адже в науковій літературі недостатньо праць, які висвітлюють фразеологію мови окремих письменників сучасності.

Мета – дослідити особливості трансформації фразеологічних одиниць у публіцистиці Оксани Забужко.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) опрацювати теоретичний матеріал, необхідний для проведення дослідження;
- 2) укласти картотеку фразем у контексті із творів Оксани Забужко;
- 3) зафіксовані фразеологізми опрацювати за словником;
- 4) окреслити мовні особливості публіцистики Оксани Забужко;
- 5) визначити види трансформації фразеологічних одиниць у публіцистичних текстах;
- 6) схарактеризувати стилістичні функції трансформованих фразеологізмів.

Для реалізації завдань ми послуговувались *описовим* методом, який знайшов свій вияв у систематизації теоретичних відомостей про фразеологічні одиниці, та методом *суцільного добору* усталених зворотів із публіцистичних творів Оксани Забужко.

Об’єкт дослідження – мова публіцистичних творів Оксани Забужко.

Предметом дослідження є фразеологічні одиниці, що функціонують у досліджуваних творах.

Джерельною базою роботи стало понад 400 фразеологізмів, дібраних методом суцільного добору з публіцистичних творів Оксани Забужко «Let my people go»: 15 текстів про українську революцію» (Київ, 2005); «Сестро, сестро» (Київ, 2005).

Практичне значення дослідження – зібраний і проаналізований матеріал може бути використаний для опису публіцистичної мови Оксани Забужко; у викладанні мовознавчих дисциплін, зокрема лінгістики художнього тексту, стилістики української мови, основ теорії комунікації, етнолінгвістики, лінгвокультурології, історії літературної мови; подальших студій у галузі фразеології, лінгвостилістики та лексикології української

мови, а також під час поглибленого вивчення фразеології в шкільному курсі української мови.

Апробація результатів дослідження. За матеріалами роботи виголошено доповідь на звітній науковій конференції викладачів, аспірантів, студентів факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2019 р.).

Підготовлено і подано до друку статтю «Стилістична характеристика трансформованих фразеологічних одиниць у публіцистиці Оксани Забужко.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаної літератури, списку використаних джерел, що нараховує 81 позицію. Загальний обсяг роботи становить ...сторінок.

РОЗДІЛ 1. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1 Фразеологізм як окрема мовна одиниця. Основні ознаки фразеологічних одиниць

Фразеологізми займають особливе місце серед інших одиниць мовної системи. Вони виникають у зв'язку з потребою виражальних засобів комунікації – вербального вираження почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини, предметів, явищ тощо.

В українському мовознавстві існують різні визначення фразеологічної одиниці (фразеологізму). «Словник лінгвістичних термінів» Д. Ганича, І. Олійника подає, зокрема, таке визначення: «фразеологічна одиниця (фразеологізм) – лексико-граматична єдність двох і більше нарізнооформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, але неподільна лексично, стійка у своєму складі й структурі, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові» [37].

Л. Авксентьев під фразеологізмом розуміє окрему самостійну одиницю мови, що характеризується фразеологічним значенням, компонентним складом, граматичними категоріями, відтворюваністю [16]. М. Демський визначає фразеологізм як окрему самостійну одиницю мови, «яка характеризується фраземним значенням, компонентним складом та граматичними категоріями й виконує номінативну функцію, а разом з нею характеризує названий фраземою предмет чи його динамічні й статистичні ознаки» [240].

Отже, термін «фразеологізм» усталився в сучасному мовознавстві як найменування семантично неподільного словосполучення слів, що називає

предмет чи явище і дає їм оцінку. Крім того, фразеологізм може становити окреме речення або виконувати функцію окремого члена речення. Під фразеологічною одиницею (розуміємо відтворюване ідіоматичне утворення, побудоване за моделлю словосполучення або речення, а в семантичному і граматичному відношенні таке, що співвідноситься, як правило, із словом та володіє образністю, оцінністю і експресивністю).

Важливим для розуміння фразеологічного значення є відмінність фраземи від лексеми. «Фразема – нарізнооформлена одиниця мови і завжди становить єдність мінімум двох компонентів – генетичних слів, тоді як слово – цілісно оформлена одиниця, яка складається з морфем» [Білоноженко, 241]. Однак основною відмінністю вважається їх семантика. «Фраземне значення – це образне уявлення метафоричного, метонімічного чи порівняльного типу, через яке називається денотат і дається його конотативна характеристика в сигніфікаті, тоді як лексичне значення – це насамперед його предметно-речовий зміст. Фраземне значення мотивується образом, що виникає на основі значень складників дериваційної бази, тоді як лексичне значення слова визначається морфемами», тобто значення фразеологізму завжди має образну основу. Внутрішня форма фраземи – це образне уявлення, яке виникає на основі значень складників [Білоноженко, 242].

Відмінними, як зазначають науковці, є причини виникнення слова і фраземи. «Кожне слово виникає у зв'язку з тим, що людині потрібно номінувати якісь нові «шматочки» дійсності або усвідомлені нею нові грані, сторони вже номінованих. Виникнення нових фразем зумовлено причинами, закладеними в самій суті слова, тобто в його узагальненості» [Демський, 242]. Отже, фраземи виникають у зв'язку з новими потребами, наприклад, конкретизації денотатів, уже названих словами: зокрема, на позначення певної дії, наприклад, *бити* існує лексема, а фраземи: *ребра лічити*,

наминати боки, гладити по спині не тільки називають дію бити, але й конкретизують її – «бити з нанесенням ударів по корпусу»; *ставити синці, розписати спину* – «бити до синців, помітних слідів бійки»; *годувати потиличниками* – «бити по потилиці»; фраземи: *зранку до вечора, зранку до смерку, зранку до ночі, від зорі до зорі* визначають часовий проміжок «весь день», однак кожна з них позначає трохи більший часовий проміжок. [Білоноженко, 242].

Загалом фразеологічні одиниці характеризують такі основні ознаки:

1. Усталена (стійка, фіксована) конструкція словосполучення чи речення, що є фразеологізмом: *дати драла, витрішки продавати, як кіт наплакав, їж тиріг з грибами, тримай язик за зубами*.

2. Слова, які є компонентами фразеологізмів, втрачають власну семантику, спільно виражають одне лексичне значення: *по самі вуха* (дуже), *ні за цапову душу* (даром), *гав ловити* (пропустити), *дихати на ладан* (слабувати), *ні богу свічка, ні чорту кочерга* (ніщо).

3. Фразеологізми не створюють у процесі мовлення, а як готові мовні одиниці відтворюють за потреби при спілкуванні: Старі люди правду кажуть: *«Два хитрих мудрого не переважають»*; А це колись одного дня, *ні сіло ні впало*, жінка рип нашими сінешними дверима.

4. У складі речення фразеологізми виступають одним членом речення (частіше присудком, обставиною), оскільки виражають одне лексичне значення: Од цариці прийшов указ *лоби голити*; Часом перед очима Тоні, замість овечок, постаєте ви, міські жевжики, ледачі мамині синки, що *б'єте байдики* по проспектах; Семен стояв *ні в сих ні в тих*, тримаючи в руках торбину, не знаючи, чи залишитися тут, чи тікати.

5. Характеризуючи позитивно або негативно особу, предмет, дію чи явище, фразеологізми надають тексту певного стилістичного забарвлення:

Молодиці-цокотухи тут *баляндраси понесли*; Що твої промови, коли ти *ні бе ні ме* в правилах мови; Документи мені підготуй, щоб *комар носа не підточив*.

6. Як і окремі слова, фразеологізми можуть формувати синонімічні та антонімічні ряди. Так, про ледарювання можна сказати кількома синонімічними фразеологізмами: *байдики бити, ханьки м'яти, лежня справляти, собак ганяти, гулі правити, баглаї годувати, гандри бити, посиденьки справляти, ні за холодну воду, боки відлежувати*. Дії залицяльника характеризують фразеологізмами-синонімами: *підбивати клинці, пускати бісики, стріляти очима, смалити халявки*. Втечу можна передати іншими синонімічними фразеологізмами: *накивати п'ятами, дати драла, дати ходу, дати дьору, ноги в руки, ноги на плечі, як сірий лозами*.

Антонімічні пари фразеологізмів передають протилежні значення та оцінки: *хоч греблю гати* (багато) – *на макове зерно* (мало); *ляси точити* (говорити) – *води в рот набрати* (мовчати); *піти вгору* – *піти на дно*; *білий як сніг* – *чорний як смола*; *брати в голову* – *викинути з голови*; *довести до пуття* – *поставити хрест*.

Частина фразеологізмів уже за будовою є антонімічна, оскільки містить у собі протиставлення: *знайко біжить, а незнайко лежить*; *скажеш – не вернеш, напишеш – не зітреш*; *учення світ, а невчення – тьма*; *журиш, а за діло берись*; *чорним по білому*; *праця чоловіка годує, а лінь марнує*; *з великої хмари – малий дощ*.

До фразеологізмів належать нероздільні вирази типу *байдики бити*, а також народні прислів'я, приказки, влучні вислови видатних людей («крилаті слова»), усталені звороти типу *порушити питання, брати участь, винести рішення, розглянути заяву* тощо [Демський, 74].

Складові компоненти фразеологічної одиниці, втративши своє самостійне значення, виражають у цілому значення фразеологізму, яке для більшості випадків не має нічого спільного із значенням складових компонентів. Отже, основною ознакою фразеологізму є його особливе значення, якого не має вільне сполучення слів. Це цілісне значення фразеологізму утворилося в результаті метафоризації вільного словосполучення.

У структурно-семантичному плані фразеологізми є складнішими утвореннями, ніж слова, оскільки їхнє значення визначається як мінімум двома складниками. «Компоненти фразеологічної одиниці, на відміну від слів у словосполученні – це складові її частини, і між ними відсутні ті смислові, формальні відношення і зв'язки, які є між словами у звичайних словосполученнях» [Авксент'єв,16]. Отже, виступаючи як одиниця мови, фразеологізм може вступати з іншими одиницями мови в смислові та граматичні зв'язки, а отже й мати граматичні категорії, а також вступати в системні зв'язки, як і окремі слова (синонімічні, омонімічні, антонімічні тощо).

Ще однією вагомою ознакою є відтворюваність, оскільки фразеологічні одиниці виступають у кожному випадкові як готові одиниці мови, які не треба щоразу конструювати. Вони на відміну від вільних словосполучень не створюються за відомими законами лексичних і граматичних сполучень, а виступають готовими надслівними утвореннями.

Оскільки фразеологічна одиниця, в якій наявна «єдність форми і змісту» і реалізується з усіма особливостями у своїх відношеннях та зв'язках зі словами, а тому має граматичні категорії, виконує в реченні певну синтаксичну роль, науковці відносять їх до певного лексико-граматичного розряду. Отже, приналежність фразеологічних одиниць до певного

семантико-граматичного розряду, їх здатність характеризуватися відповідними граматичними властивостями є також однією з диференційних ознак. Таким чином, фразеологічні одиниці мають свою форму і зміст, цілісне фразеологічне значення, компонентний склад, граматичні категорії, відтворюваність. Сукупність мовних одиниць, що характеризуються цими ознаками, становить предмет і обсяг фразеології як лінгвістичної дисципліни [Авксентьев, 17].

Утворення фразеологізмів пов'язане з типом лінгвального матеріалу, на базі якого вони виникають. В українській мові виокремлюють п'ять таких типів:

- 1) окремі слова української мови;
- 2) вільні словосполучення української мови;
- 3) прислів'я української мови;
- 4) одиниці фразеології української мови;
- 5) іншомовні фразеологізми.

З окремих слів фразеологізми виникають досить часто, наприклад: *душити розхриставшись, людина у футлярі* тощо. Найбільше число фразеологізмів утворюється на базі вільних словосполучень, які в цьому випадку набувають нового значення, що переноситься за схожістю явищ або їх зв'язком. Голова, наприклад, порівнюється з казанком, звідси казанок варить – «голова міркує».

Немало фразеологізмів виникло і на базі прислів'їв. Наприклад, *старий горобець* (*Старого горобця на полові не проведеш*).

Цікавим видом утворення нових фразеологізмів на базі відомих є такий, що змінює склад і значення відповідної одиниці, наприклад, із словом зелений – «вільний»: *зелене світло* – «вільний проїзд» – *зелена вулиця*.

На базі фразеологізмів інших мов утворюються запозичені фразеологізми: *лицар печального образу, бути чи не бути*.

Загалом дослідники по-різному трактують фразеологічну одиницю, виділяючи в якості критеріїв визначення фразеологізму:

відтворюваність, стійкість, цілісність значення (ідіоматичність) (А. Коваль),

окремооформленість (М. Шанський),

відповідність структури сурядним і підрядним поєднанням предикативного і непередикативного характеру (В. Жуков),

можливість поєднуватися із словом (В. Жуков),

приналежність до номінативного інвентаря мови і відсутність об'єктивної модальності поза текстом (В. Телія),

співвіднесеність із певною частиною мови (П. Єрченко),

асиметрію плану змісту і плану вираження, здатність виражати культурно-історичний сенс (Н. Алефіренко),

метафоричність, неперекладність на іншу мову (Н. Комлев) тощо.

1.2 Класифікація фразеологічних одиниць. Джерела їх виникнення

У сучасному мовознавстві відомі кілька типів класифікацій фразеологізмів, які прийнятні і для української фразеології. **За семантичною злитістю компонентів** розрізняють:

а) фразеологічні зрощення;

б) фразеологічні єдності;

в) фразеологічні сполучення (класифікація В. Виноградова). До них додаються ще фразеологічні вислови (за класифікацією М. Шанського).

Фразеологічні зрощення – це сталі словосполучення, зміст яких не можна зрозуміти із значень окремих компонентів, що входять до складу фразеологічної одиниці: *піймати облизня; терпець увірвався; ні в сих ні в тих; теревені правити; нині отпущаєши; набити руку; собаку з'їсти; у сорочці народився; піднести гарбуза; скакати в гречку.*

Академік **В. Виноградов** визначає такі чотири типи фразеологічних зрощень:

а) фразеологічні зрощення, до складу яких входять слова, що не вживаються в сучасній українській мові: *кричить на всю Іванівську, розводити теревені, шитися в дурні;*

б) фразеологічні зрощення, до складу яких входять синтаксично неподільні архаїзми: *притча во язицех;*

в) лексично неподілені фразеологічні зрощення, які виражають різні емоції: *от так клюква, чого доброго;*

г) фразеологічні зрощення, які становлять таку єдність, що лексичне значення окремих їх компонентів не впливає зі сприйняття цілого: *сидіти на бобах; попасти пальцем у небо; товкти воду у ступі; загнати на слизьке; утерти носа.*

Фразеологічні єдності – стійкі словосполучення, зміст яких певною мірою зумовлений значеннями слів-компонентів: *тримати камінь за пазухою; ложка дьогтю в бочці меду; намилити шию; стерти в порошок; замилювати очі; зробити з мухи слона; загрибати жар чужими руками.* Це переважно ідіоми, що утворилися від вільних синтаксичних словосполучень унаслідок образного переосмислення: *дати перцю; дати гарбуза; обмити руки; море по коліна; не всі дома; не по конях, то по голоблях; розводити руками* та ін.

Фразеологічні сполучення – стійкі вислови, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним значенням. У них цілісне значення випливає з семантики окремих слів: *здобути перемогу; делікатне питання; насупити брови; згорати з сорому; зачепити за живе; важка вода; бронхіальна астма; брати участь; вжити заходів.*

Фразеологічні вислови – це стійкі звороти мови, які семантично не діляться і складаються зі слів із вільним значенням, але в процесі мовлення відтворюються як сталі мовні одиниці. До них належать фразеологічні вислови комунікативного типу (речення). Це прислів'я, приказки, крилаті вислови, народні порівняння тощо: *дівка не без щастя, козак не без долі; на словах медок, а на серці льодок; величається, як заєць хвостом; бідний, як церковна миша; мовчання – знак згоди; шукайте – і знайдете!*

Фразеологічні вислови номінативного типу – це мовні кліше, виражені переважно простим словосполученням: *пленарне засідання; ринкові відносини; звітно-виборна кампанія; охорона здоров'я; золоті руки; трудові успіхи; чорне золото; ядерна безпека; охорона навколишнього середовища* [Виноградов, 80].

Серед фразеологічних висловів М. Шанський розрізняє дві групи:

1. Фразеологічні вирази комунікативного характеру, що являють собою предикативні словосполучення, рівноцінні реченню, є цілісним висловленням, виражають певне судження. Наприклад: *Людина – це звучить гордо; Хрін від редьки не солодиший.*

2. Фразеологічні вирази номінативного характеру, що є сполученням слів, ідентичним лише певній частині речення, є словесною формою певного поняття і, як і слова, виконують у мові номінативну функцію. Наприклад: *трудові успіхи; палії війни* [Шанський, 40].

Семантична класифікація фразеологічних одиниць у плані діяхронії опрацьована Б. О. Ларіним. У становленні переважної більшості фразеологічних одиниць вихідними є вільні звороти мови, повні за лексичним складом, правильні за граматичною будовою і прямі за значенням. Класифікація Б. О. Ларіна ілюструє етапи розвитку та перебудови первісних вихідних словосполучень. Вона містить:

а) змінні словосполучення;

б) стійкі словосполучення, що відзначаються стереотипністю, традиційністю і метафоричним переосмисленням, відходом від первісного значення;

в) ідіоми, які у порівнянні зі стійкими метафоричними словосполученнями більш деформовані, скорочені, далекі від первісного лексичним і граматичним складом і помітним послабленням тієї семантичної подільності, яка зумовлює метафоричність, тобто смислову двоплановість [Ларін, 117].

С. Г. Гаврин запропонував систематизацію стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті, виділивши шість основних типів:

1. Образно-виразні стійкі сполуки, до яких належать метафоричні одиниці (*пустити червоного півня; гора народила мишу*), сполуки з метафоричними компонентами (*яблуко незгоди*), сталі порівняння (*берегти як зіницю ока*), евфонізми (*із гязі в князі*), сталі гіперболи і літоти (*гарматою не проб'єш; виїденого яйця не вартий*), тавтологічні сполуки (*свиня свинею; ливом лити*), сполуки, що створюються на основі поетичного синтаксису (*правда – добре, а щастя – краще*). Такі експресивно-емоційно забарвлені сполуки

відзначаються певною художньою своєрідністю. Вони утворилися не тільки внаслідок звичайного добору слів, але і внаслідок вияву фантазії, гри уяви, що виражається у вдалому переносному вживанні слів, влучності зіставлення, порівняння тощо.

2. Еліптичні сполуки, що об'єднують усічені стійкі сполуки слів: *рад не рад; хоч куди; ні пуху ні пера*.

3. Термінологічні фразеологізми, що охоплюють складені терміни науки, техніки, мистецтва та ін.: *заломлення променів; річ у собі; колінчастий вал; соціалістичний реалізм; культ особи*. Заміна в них одного з компонентів синонімом (наприклад, *ланцюгова реакція – послідовна реакція*) руйнує термінологічність.

4. Афористичні фразеологізми, що виражають узагальнені умовиводи: *друзі пізнаються в біді; буття визначає свідомість*.

5. Контекстологічні сполуки, які ототожнюються із стійкими утвореннями, що в класифікації В. Виноградова називаються фразеологічними сполученнями.

6. Ідіоми – всі стійкі словосполуки, що втратили внутрішню форму: *собаку з'їсти*.

На думку С. Гаврина, така систематизація розкриває природу утворення стійких сполук, механізм формування фразеологічного складу мови [37].

Помітне місце в теоретичних дослідженнях посідає граматичний принцип класифікації фразеологічних одиниць. Морфологічна класифікація передбачає визначення лексико-граматичної природи стрижневого слова, співвіднесення фразеологічних одиниць із певними частинами мови тощо. Послідовне здійснення морфологічної класифікації ускладнюється тим, що в

низці випадків визначити граматичний центр фразеологічного звороту неможливо.

Заслуговує на увагу класифікація фразеологічних одиниць за граматичною формою і семантичними ознаками, запропонована В. Архангельським. У ній фразеологічні одиниці поділяються на фраземи і стійкі фрази. Термін «*фразема*» охоплює фразеологічні одиниці зі структурою словосполучень, а термін «стійка фраза» охоплює фразеологічні одиниці зі структурою речень.

Критерієм синтаксичного принципу класифікації фразеологізмів є врахування синтаксичних функцій фразеологічних одиниць. Незважаючи на те, що категорії фразеологічних одиниць виступають саме у певній, типовій для них синтаксичній функції, спостерігаються факти багатофункціональності, що теж унеможлиблює послідовне проведення цього принципу.

Спроба класифікації фразеологічних одиниць, виходячи не з характеру внутрішньофразеологічної структури, а з особливостей їх природних структурних зв'язків з іншими одиницями у системі мови, належить М. Тагієву. Фразеологічну одиницю він вирізняє «як самостійну одиницю мови за її оточенням, що створюється на основі власне структурного зв'язку цілого і не збігається із поняттям поширення слів-компонентів на основі їх валентних відношень. Оточення – невід'ємний супутник фразеологічної одиниці. Взята в ізольованому вигляді, фразеологічна одиниця не може бути визначена через саму себе, через лексико-граматичні ознаки своїх компонентів» [Тагієв, 38]. Вона об'єктивно виділяється зі своїм оточенням, разом з яким створює структуру. Так, словосполучення *вивести із себе* недостатнє без залежного оточення (*вивів із себе – кого?*), тобто без іменника із семантикою особи у знахідному відмінку.

У реченні *Він вивів із себе Петра вчора на вулиці через дрібницю* слова, що вказують на час (вчора), місце (на вулиці), причину дії (через дрібницю) не є структурно необхідними, вони виражають лише ситуативні зв'язки фразеологічної одиниці. Такий метод аналізу фразеологічних одиниць за оточенням загострює увагу на дослідженні структурних зв'язків фразеологічних одиниць, що допомагає вирізнити фразеологічні одиниці на фоні інших лінгвістичних одиниць, конкретизує їхню семантику.

Генетична класифікація, що передбачає групування фразеологічного матеріалу за джерелами походження, найбільш детально опрацьована у дослідженнях Л. Булаховського, який визначив такі групи:

- 1) прислів'я і приказки;
- 2) професіоналізми, що набули метафоричного вжитку;
- 3) усталені вислови з анекдотів, жартів;
- 4) цитати й образи зі Старого і Нового завітів;
- 5) численні ремінісценції античної старовини;
- 6) переклади поширених іншомовних висловів;
- 7) крилаті слова українських та іноземних письменників;
- 8) влучні фрази видатних людей [14].

Фразеологія української мови сформувалася протягом багатовікового історичного розвитку мовотворчості українського народу, його контактів з іншими народами і їхніми культурами. Тому дослідники виокремлюють кілька джерел виникнення фразеологізмів:

1. Жива народна мова, з якої надходять у літературну влучні вирази, прислів'я, приказки, дотепи, жарти. Такі вислови пов'язані з обрядами, звичаями, побутом і характером народу: *дати гарбуза, піймати облизня, вусом не моргнути, теревені правити, крутиться на язиці, свиню підкласти,*

передати куті меду, витрішки продавати, без задніх ніг, розбити глека, позичити в сірка очей, купувати kota в мішку тощо.

2. Професійно-виробниче мовлення: *де тонко, там і рветься, розмотати клубок (з мови ткачів); куди голка, туди й нитка, вушко голки, білими нитками шите, на живу нитку (з мови кравців); брати в лещата, між молотом і ковадлом, куй залізо, поки гаряче, гайки підкрутити (з мови ковалів); брати бика за роги; прокласти першу борозну, повертати голоблі (з мови господарів); змотувати вудки, клювати на живця (з мови рибалок); входити в роль, як по нотах, коронний номер, у своєму репертуарі, потрапити в тон (з мови артистів); схрещувати мечі, не нюхати пороху, здавати позиції, брати рубіж (з мови військових).*

3. Є в українській мові й фразеологізми античного походження: *дамоклів меч, авгієві стайні, муки Тантала, прокрустове ложе, езопівська мова, гордіїв вузол, нитка Аріадни, яблуко незгоди, золоте руно, канути в Лету, царство Аїда, ахіллесова п'ята, гомеричний сміх, діогенова бочка, олімпійський спокій, мов фенікс з попелу, між Сциллою і Харібдою, сади Семіраміди.*

4. Фразеологізми біблійного походження: *Адам і Єва, блудний син, брат піднявся на брата, вавилонське стовпотворіння, вигнання з раю, випити гірку чашу, глас вопіючого в пустині, дерево пізнання добра і зла, до сьомого коліна, долина печалі, земля обітована, змій-спокусник, іти на Голгофу, Іуда Іскаріот, іудині срібники, книга за сімома печатями, каїнова печать, нести свій хрест, Ноїв ковчег, поцілунок Іуди, розіпни його, сад Гетсиманський, сім смертних гріхів, тайна вечеря, терновий вінок, умивати руки, у поті чола, фіговий листок, манна небесна та ін.*

5. Крилаті слова – це образні вислови, цитації, афоризми, що вийшли з відомих літературних чи публіцистичних джерел і зажили своїм окремим

життям, стали акумульованим, стислим вираженням важливої ідеї, думки, сентенції: *Викинути ідола в Дніпро* (літопис); *О часи! О звичаї!* (Марк Туллій Цицерон); *лицар печального образу* (Мігель Сервантес де Сааведра); *Найбільший скарб усього людства є сама людина. Дитинство дивується, молодість обурюється, тільки літа дають нам рівновагу. Всяка справа має свою нудьгу* (О. Довженко) [Білоноженко, 5].

Відома дослідниця крилатих слів А. П. Коваль вважає, що слова, щоб стати крилатими, повинні випурхнути з-під обкладинки книжки, відірватись, від неї, навіть переосмислити і розширити значення [Коваль, 77].

6. Прислів'я – це усталений вислів повчального характеру, що виражає переважно морально-етичну ідею: *Хто знання має, той і мур ламає; Добрі діти – дому вінець, погані діти – дому кінець; Життя – це не те, що ти прожив, а те, що ти зробив; Ворона й за море літала, та все чорна вертала; Не бери придане – бери дівчину кохану; З горілкою кохаєшся – розуму лишаєшся; Біда – не вода, не спливе без сліда.*

Особливістю прислів'їв є те, що вони мають здебільшого римовану форму, складаються з двох частин. Змістом другої частини є протиставлення першій або висновок: *Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють; Здобудеш освіту – побачиш більше світу; Слово не горобець, вилетить – не спіймаєш.*

7. Приказка – усталений вислів узагальненого змісту, який часто має пряме значення (прикладання) до конкретної життєвої ситуації: *купив хрону до лимона; у кожної свашки свої замашки; кожна травинка на своєму корені росте; кожна квітка по-своєму пахне; до цих дівчат треба сім раз умитись; на чужому горі зі своїм зустрінешся; не трать ходу до поганого броду.* Від прислів'їв приказки відрізняються тим, що в них немає висновків, повчань (другої частини вислову). Вони ніби натякають на результат.

Отже, більшість українських фразеологізмів виникли з приказок, прислів'їв, крилатих висловів, а також виразів біблійного і античного походження. Генетична класифікація, надзвичайно корисна з погляду історичного вивчення фразеології кожної національної мови, на жаль, не може охопити всіх фразеологічних одиниць, бо далеко не завжди можна навіть у спеціальних дослідженнях точно встановити джерело виникнення конкретного вислову.

Лінгвостилістичний аспект дослідження фразеології передбачає вироблення стилістичної класифікації фразеологічних одиниць, яка визначає приналежність фразеологічних одиниць до певного різновиду загальномовного стилю, характеризує їхні експресивні особливості тощо. На потребі вивчення фразеологічних мовних засобів у художньому мовленні вказують у своїх роботах Н. Бойко, В. Кухаренко, В. Телія та інші.

Багатоаспектність і складність проблеми вживання фразеологічних мовних засобів у художньому тексті зумовили її розгляд у різних аспектах:

- лінгвістичний аспект вивчення фразеологічних одиниць у художньому тексті (В. Виноградов, А. Григораш, Л. Щербачук);
- емоційність, образність, експресія мови (В. Виноградов, С. Коновець, Л. Скрипник);
- стилістичні аспекти дослідження фразеологічних мовних засобів (Н. Тимошук, І. Чобот, С. Цюра, Л. Щербачук).

Розглянуті класифікаційні схеми кожна по-своєму допомагають з'ясувати природу фразеологічних одиниць, схарактеризувати особливості їх функціонування і еволюції у мовній системі.

Отже, фразеологізми зі структурою речення і фразеологізми у формі членів речення – це досить виразно диференційовані й кількісно незчисленні явища мови і мовлення своєрідної структури, семантики й

стилістики [Демський, 60]. Вони – невичерпне багатство сучасної української літературної мови, одне з найбільших джерел її мовленнєвої образності, розумової і почуттєвої розмаїтості, важливий матеріал і засіб сприймання та розуміння всього, у чому може виникнути комунікативна потреба мовців.

1. 3. Функціональна характеристика усталених і видозмінених фразеологізмів

Сама природа фразеологізмів, які характеризуються образністю, стильовим забарвленням, створює передумови для їх використання в експресивній і, перш за все, в художній і публіцистичній мові. Сучасний етап розвитку лінгвостилістики відзначено новими напрямками і методами дослідження художнього твору. Одиниці мови, формуючи семантику тексту, перебувають у постійному взаємозв'язку, саме так їх і потрібно розглядати, бо лише комплексний підхід до аналізу художнього тексту дає змогу зрозуміти глибину та образність думки. За допомогою фонетичних, морфемних, лексичних, синтаксичних засобів досягається єдність теми та образність думки.

Чітка інформаційна виразність, експресивність, емоційність досягаються внаслідок використання фразеологічних мовних засобів. Адже фразеологія буд-якої мови є тим унікальним явищем, у якому відображаються усі особливості самобутності культури народу та національного характеру. Кардинальні зміни в суспільному житті, потреба в номінації нових понять і явищ, посилення експресивних функцій мови сприяли індивідуально-авторському переосмисленню фразеологічного матеріалу. Сучасні митці слова не обмежуються використанням уже готових мовних зворотів, які колись виникли завдяки асоціативно-образному переосмисленню тієї чи тієї дискурсивно-прагматичної ситуації і прийшли до нас у вигляді відображення

певних національних реалій. Фразеологічні одиниці у художньому творі часто зазнають певних перетворень: модифікацій та трансформацій – і тоді вони вже здатні самостійно породжувати нові смисли, які формують когнітивно-прагматичну архітектоніку відповідного тексту [Цюра, 57].

У результаті новаторства письменників, публіцистів виникають оригінальні словесні образи, в основі яких «обіграні» стійкі вирази. Творча обробка фразеологізмів додає їм нове експресивне забарвлення, посилюючи їх виразність. Майстри пера вдаються до заміни компонентів фразеологічної одиниці, зберігаючи її внутрішню форму: *розпустив язик, мов халяву, крутить селом, як циган сонцем; життя треба не тільки розуміти, а й брати за роги.*

Ефект несподіваності і комічності має місце при заміні компонента фразеологічної одиниці антонімом: *троє сіло в калошу*, паронімом: *Гріхом не спасенним було б твердження, що про все це ніхто не знає і не знав. Навпаки! Виявляється, тут не сиділи, **склавши руки**. Точніше – **склавши ручки**. Народжувалися постанови, розпорядження, рішення.*

Нерідко в «гру» вступають не тільки вільні значення слів, що входять у стійке словосполучення фразеології, але і ті ж слова, які включені до інших фразеологізмів. Як правило, значення цих стійких сполучень ніяк не пов'язані один з одним. Саме на несподіваності подібного зближення і базується комічний ефект: *Спритні видавці вже вірно не стануть, як мовитися, **класти йому пальці в рот**, хоча б цей палець був знаменитий, вищезгаданий мізинчик.*

Пряме значення, що входить до складу фразеологізму, часто є тільки приводом для створення розгорненого образу, який сприймається на фоні загальноновживаного стійкого словосполучення, причому переносно образне значення залишається семантичним стрижнем, і нової, і індивідуальної

побудови, наприклад: *і не мороз, а цілий Льодовий океан пробіг по моїй спині*.

Шляхи і способи використання та утворення фразеологічних одиниць у публіцистиці надзвичайно багатоманітні. Їхні експресивні можливості можуть бути по-різному використані залежно від образної структури тексту, від тематичного завдання, нарешті, від конкретних художніх і загальних стилістичних намірів письменника.

Особливо люблять використовувати фразеологізми гумористи, сатирики; вони цінують розмовну, стилістично понижену фразеологію, вдаючись нерідко до змішення стилів для створення комічного ефекту: *Влаштувався і давай у всяку щілину свій ніс сунути. Ох, і майстер він будувати підступи*.

Яскравий стилістичний ефект створює пародійне використання книжкових фразеологізмів, що вживаються нерідко у поєднанні із стильовими лексико-фразеологічними засобами: *закликала дати по руках видобувачам **чорного золота**, розперезалися видобувачі **зеленого***.

Як уже зазначалося, фразеологізм – це досить стійке утворення, і трансформаційний потенціал ФО залежить від можливостей асоціативного мовомислення і дискурсивно-прагматичних інтенцій автора. Характер трансформації ФО в художньому тексті, на думку А. Молоткова, обумовлений законами комбінаторики мовних знаків [105].

Не дивлячись на стійкість структури ФО, її трансформаційний потенціал приголомшує своїм різноманіттям: через асиметричність структури знаків непрямо-похідної номінації ФО виражає більше додаткових смислів, ніж передбачається його безпосередньою (первинною) денотативною віднесеністю. Вживання в художньому чи публіцистичному текстах фразем як експресивних одиниць стає засобом стилістичного

увиразнення мовлення, адже, на думку С. Гаспаряна, для фразеологізмів характерною є «ціла низка властивостей, завдяки яким вони є одним із найяскравіших художньо-образних засобів мови» [52].

Творча трансформація фразеологізмів завжди зумовлена конкретними стилістичними завданнями. Під трансформацією О. Пономарів розуміє видозміну стійких словосполучень із певною стилістичною настановою, характерними особливостями видозміни фразеологізмів науковець вважає збереження їх внутрішньої форми, відносну стійкість та нарізно оформленість [127]. Саме збереження внутрішньої форми дозволяє оновлювати фразеологічний образ, стертий унаслідок частого вживання.

Традиційно трансформації фразеологічних одиниць поділяють на дві основні групи: *семантичну й структурно-семантичну* (В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, Т.В. Цимбалюк, М.А. Бакіна).

До прийомів семантичної належать власне семантичні трансформації та подвійна актуалізація фразеологізмів. До структурно-семантичних видозмін фразеологічних одиниць – поширення фразеологічних одиниць, заміна компонента або компонентів, скорочення компонентного складу фразеологічних одиниць, натяк, контамінація.

Однією з визначальних ознак фразеологічних одиниць є семантична стійкість – ознака відносна. Завдяки майстерному введенню фразеологічних одиниць у певний контекст їхня семантика зазнає оновлення й переосмислення. Семантичні обігрування потенційних лексичних значень компонентів фразеологічних одиниць у спеціально створених ситуативних контекстуальних умовах спричинене також облігаторною структурною ознакою фразеологізму – нарізнооформленістю.

У художніх текстах виявляються два типи семантичних трансформацій: власне семантичні та явище подвійної актуалізації. Науковець зауважує, що

серед власне семантичних трансформацій фразеологічних одиниць представлені:

1) фразеологічні одиниці, які розширюють свою семантику за рахунок розширення сполучних можливостей;

2) ФО, які в певних контекстуальних умовах змінюють фразеологічне значення [Щербачук, 10].

Семантичні модифікації полягають у розширенні значення фразеологізму, підкресленні його особливих відтінків, або у заміні одного значення іншим, наприклад: *Мені без неї **білий світ глевкий*** (Л.Костенко) Порівняємо: *світ (білий) закрився (замкнувся)* – втратити інтерес, стати байдужим до життя.

Одним із основних прийомів структурно-семантичної трансформації є поширення традиційних сполук слів, тобто введення до їхнього складу нового компонента, який конкретизує інформацію, наближаючи її до тієї ситуації, у зв'язку з якою він уживається, наприклад: – *Та я не те що там підніжком – я **чортом, дідьком підпишусь!*** (Л.Костенко) Порівняємо: *підписуватися під чим* – охоче і повністю погоджуватися з чим-небудь, виявляти свою повну згоду. Таке стилістично задане відхилення від усталеної норми оновлює структуру й семантику ФО, зберігаючи внутрішню форму фразеологічного образу.

Наступним продуктивним способом творення нових експресивних виразів є оказіональне скорочення компонентного складу стійких сполучень слів. Мовленнєву основу скорочення становить перерозподіл семантики всієї стійкої сполуки на окремі її компоненти, наприклад: *чим би дитя не тішилось* (скорочено від *чим би дитя не тішилось, аби не плакало* – прислів'я застосовується в основному до дорослих людей, коли вони захоплені якимись дуროщами, які інші вважають дитячою забавкою).

Контамінація – ще один із прийомів трансформації стійких сполук слів, суть якого полягає в поєднанні двох чи кількох стійких сполук слів на основі значеннєвої, граматичної та функціональної спільності або без будь-якої спільності, що спричиняє утворення індивідуально-авторського сполучення слів. Найпоширенішим типом фразеологічної контамінації в мові є поєднання, зумовлене семантичною тотожністю стійких сполучень слів. Наприклад: *І судний грім моїх морських походів / ще й досі чують Кафа і Стамбул (Л.Костенко)*. Поєднання двох фразеологічних зворотів: *судний день* (здійснення найвищої справедливості) і *грянув грім* (щось сталося, відбулась якась подія).

Отже, семантичною трансформацією називають зміну семантичної структури фразеологізму внаслідок розширення його можливостей сполучатися з іншими словами, а також зміну значення сталого звороту в певних контекстуальних умовах. До варіантів структурно-семантичних видозмін ФО традиційно відносять: заміну одного або кількох компонентів, розширення чи скорочення компонентного складу сталого звороту, контамінацію.

Фразеологічні модифікації є okazіональними перетвореннями семантики чи структури ФО, які автор застосовує з певною інтенцією, з метою синтаксичної інтеграції сталого звороту в реченні. Семантичні модифікації полягають у розширенні значення фразеологізму, підкресленні його особливих відтінків або у заміні одного значення іншим. Наприклад: *Отаман Гук, що так гукає ловко, / Уже їм з валу гне сухого вовка (Л.Костенко)*. Порівняємо: *плести смаленого дуба* – казати щось нерозумне, безглузде, дурниці, нісенітниці, обдурюючи кого-небудь; *гнути* – спрямовувати розмову, дію до певної мети.

ФО, утілені в неповторних контекстах, зазнають модифікації, що сприяє увиразненню семантики, переосмислення та конкретизації значення. На думку Г. Бюргер, модифікації фразеологічних одиниць – це креативні зміни в складі ФО, що не відповідають формі, зафіксованій у словнику, та зумовлені метою певного контексту [10]. Для створення додаткової виразності, своєрідної гри семантичних планів автори вдаються до розширення меж фразеологічних зворотів та до різних типів трансформацій сталих словосполук.

Дослідники зауважують, що дієслівні фразеологізми (дієслово + іменник з прийменником або без нього (*обдерти до нитки, обвести поглядом* тощо) здебільшого мають певні обмеження щодо видозмін. Так, дієслівні компоненти у складі фразеологічних одиниць: *не клади пальця в рот, шукай вітра в полі, не лізь поперед батька в пекло* виступають лише у формі наказового способу, який виявляється фактично єдиною можливою морфологічною формою вираження цих конструкцій, а фраземи типу: *не зварши каші, за вуха не відтягнеш* здатні реалізовуватися у будь-якому контексті лише майбутнього часу тощо.

Фразеологічні одиниці, що виконують функцію обставин, мають, як правило, усталений порядок компонентів, а за семантикою та синтаксичною роллю співвідносяться з прислівниками. У фразеологізмах типу *з дня на день, від зорі до зорі*, утворених від рівноправних (відносно) лексем, не можна визначити стрижневі компоненти. Обставинним фраземам властива широка семантична диференціація, причому кожна значеннєва група обставинних фразем має свої характерні особливості.

Науковці наголошують, що компоненти фразеологічних одиниць не втрачають своїх значень, саме тому можливими виявляються ті чи інші заміни/зміни компонентного складу. З огляду на це, можна виокремити у

складі ФО ядрові та периферійні компоненти, хоча здебільшого й ті, й інші можуть бути трансформованими.

Окрім того, у межах досліджуваної проблеми набуває виняткової значущості питання параметрів, застосовуваних під час визначення узуальності чи okazіональності ФО. Оскільки вживання трансформованої одиниці дає підстави інтерпретувати це явище як варіантність. Однак постає питання про кількість таких вживань для обґрунтованих висновків про варіантність.

А. М. Мелерович та В. М. Мокієнко описують процеси трансформацій ФО за допомогою поняття *фразеологічна конфігурація*. «Фразеологічна конфігурація – це структурно-семантична і стилістична єдність, яку утворює фразеологічна одиниця та її актуалізатор. Фразеологічним актуалізатором є слово, словосполука, речення чи група речень, семантично пов'язаних із фразеологізмами, що вживаються в цих контекстах» [Мелерович,32]. У зв'язку із цим виникає складна проблема розмежування компонентів, належних до складу ФО (можливо, й факультативних), та слів (словосполук, речень), які стосуються контекстного оточення чи, за А. М. Мелерович та В. М. Мокієнком, фразеологічної конфігурації.

Досліджуючи проблему okazіональності/узуальності стосовно компаративної фразеології, К. Мізін зазначає: «Тут погляди фразеологів зводяться до двох кутів зору: 1) прихильники першого вважають основним критерієм належності того чи іншого порівняння до фразеологічного фонду його відтворюваність і фіксацію фразеологічними (стилістичними тощо) словниками. Але при цьому критерії визначення меж КФО є дуже широкими; 2) прихильники другого погляду дуже звужують межі компаративних ФО, тобто відносять до них одиниці з повністю переосмисленою (ідіоматизованою) порівняльною частиною, яка перетворилася в елемент

підсилення та втратила своє компаративне значення. Але обидва ці критерії не є абсолютними, бо відтворюваність вимагає для віднесення того чи іншого порівняння до складу КФО підтвердження фактами функціонування їх у творах художньої літератури для визначення частоти вживання останніх [Мізін, 42].

Т. Здіховська у статті «Спосіб трансформації фразеологізмів як стилістичний прийом у художніх творах» підкреслює, що трансформація стійких сполучень слів є одним із дискусійних питань у мовознавстві, оскільки вона зумовлена, насамперед, екстралінгвістичними чинниками. Зміна суспільних орієнтирів, потреба в номінації нових явищ, посиленні експресивних функцій мови активізували переосмислення фразеологічного матеріалу. Творча трансформація стійких словосполук завжди зумовлена певними стилістичними завданнями. Залежно від ставлення авторів до мови та до описуваної проблеми відбувається відбір певних стилістичних засобів, серед яких є й okazіонально перетворені стійкі сполуки, основне призначення яких – підсилити виразність контексту, його гумористичне або сатиричне звучання. З погляду стилістики трансформація потрібна для того, щоб оновити семантику й структуру фразеологізмів, аби не стерся фразеологічний образ.

Також автори вдаються до способу усічення фразеологізмів. Усічення компонентного складу фразеологічних одиниць часто зумовлене тенденцією до економії мовлення та ґрунтується на внутрішніх можливостях широковідомих виразів, доповнюваних можливостями контексту, який усуває потребу в тому, щоб наводити фразеологізми повністю. Зменшуючи обсяг фразеологічних одиниць, автор лишає достатньо інформації, аби читач зрозумів, про що йдеться.

РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

2.1. Мовні особливості публіцистики Оксани Забужко

Оксана Стефанівна Забужко народилася 19 вересня 1960 р. в Луцьку. 1982 року закінчила філософський факультет Київського університету імені Т. Шевченка, згодом захистила дисертацію на тему «Естетична природа лірики як роду мистецтва». З 1989 р. є старшим науковим співробітником Інституту філософії НАН України. Викладала естетику в Київській консерваторії ім. П. Чайковського, а також україністику в Пенсильванському, Гарвардському і Пітсбурзькому університетах.

Автор збірок поезій «Травневий іній» (1985), «Диригент останньої свічки» (1990), «Автостоп» (1994), «Новий закон Архімеда. Вибрані вірші 1980-1998» (2000), романів «Польові дослідження з українського сексу» (1996) та «Музей покинутих секретів» (2009), збірки повістей і оповідань «Сестро, сестро» (2003). На її рахунку також літературознавчі книги «Дві культури» (1990), «Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період» (1992), «Шевченків міф України» (1997), «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» (2007), а також публіцистичні – «Хроніки від Фортінбраса» (1999), «Репортаж із 2000-го року» (2001), «Let my people go: 15 текстів про українську революцію» (2005), «З мапи книг і людей» (2012). 2011 року вийшла збірка вибраних листів О. Забужко і Ю. Шевельова, 2014 року – книга інтерв'ю з письменницею польської журналістки І. Хруслінської «Український палімпсест». Твори Оксани Забужко перекладені понад 20-ма мовами світу.

1998 року композитор В. Балей написав монооперу для меццо-сопрано та камерного ансамблю «Клітемнестра» за поемою-монологом О. Забужко. 2001 року режисер О. Чепелик зняла фільм «Хроніки від Фортінбраса» за есеїстикою О. Забужко.

Також за творами письменниці були поставлені вистави у Нью-Йоркському театрі La MaMa, варшавському театрі Polonia, Київському центрі театрального мистецтва ім. Л. Курбаса, Чернівецькому музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської, рязівському театрі «Маска», пражському MeetFactory. 2012 року дует «Тельнюк: Сестри» презентував програму «Дорога зі скла», до якої увійшли пісні на вірші О. Забужко.

Оксана Забужко – лауреат літературних премій Фундації Ковалевих (1997), Фонду Мак-Артурів (2002), Фундації Антоновичів (2009), літературної премії Центральної Європи Angelus (2013).

Аналізуючи твори Оксани Забужко, дослідники акцентують на двох загальних тезах: про самобутність мовної манери письменниці і про занадто складну побудову її текстів, оригінальність-самоціль, що утруднює їх сприйняття. Людмила Ткач, висловлюючись щодо текстів Оксани Забужко та її творчості, підкреслює: несприйняття думок, висловлених письменницею, метонімічно переносилося на несприйняття її мовного експериментування – органічного для автора й відчуженого у свідомості читача, вихованого в путях «дубль-новомови». У цьому несприйнятті мови виявилася ланцюгова реакція несприйняття її культурної інакшості.

Під оглядом суто лінгвістичним мовного профілю Оксани Забужко ще не досліджено, проте навіть загальні попередні спостереження підказують, що роль письменниці у сучасному розвитку української мови – багатоаспектна. Це й семантичні інновації в межах лексеми та її сполучуваності, і творення нових слів з абстрактно-концептуальним

значенням, й актуалізація мовного досвіду української інтелігенції кінця XIX – початку XX ст, і зв'язок з культурно-писемною традицією української мови історично давніших шарів. Разом усе це реалізує одну з провідних ідей, за якими Оксана Забужко творить тексти різного стилю – й наукового, й публіцистичного, й художнього – як єдине мовно-змістове ціле. Її ідея ця полягає в тому, щоб «назвати, поійменувати, о-смыслити, себто освітити смыслом слова», відновити втрачену, притлумлену стереотипами, в тому числі й ідеологічними, «конкретно-змістову речовинність» мови.

Мовні пошуки письменниці, на думку дослідників, були спрямовані на те, аби утвердити бодай у власній мовній свідомості не-факультативність, не-вторинність української мови, віднайти, увібрати й розвинути її природні, еволюційно вмотивовані змістові одиниці й канони мови мислення [Ткач, 23].

Психологічні рушії, що спонукали О. Забужко витворювати свій своєрідний мовний дім, – змагання до самостійності мислення, до притомності щодо рідної культури, до стану відвзаємненої мовної рівноваги, – з одного боку, цілком закорінені в історичний ґрунт українського буття, а з іншого, виявляються цілком адекватними до загальних законів мовної діяльності індивіда, адже мова відіграє надзвичайно важливу роль в гармонізації свідомості.

У рецензії на працю Н. Бардіної «Языковая гармонизация сознания» (Одеса, 1997 р.). Л. Ставицька підкреслює влучне авторське тлумачення поняття «гармонізація свідомості» як способу, «яким унікальна людина вводить себе в систему подібних до себе, в загальну систему реальності». Стереотипність мовлення й спілкування, на думку Л. Ставицької, є однією з онтологічних причин погіршення мовної ситуації в усьому світі й полягає вона, «очевидно, у втраті коду справжнього спілкування, в небажанні (чи дуже утрудненій можливості) рубати павутиння соціальних стереотипів,

шукати неритуальну мову міжособистісного спілкування, яка об'єднує, а не роз'єднує» [Ставицька, 13].

Найбільш яскраві лексико-семантичні інновації перебувають у площині синтагматичного поєднання слів, що містять на перший погляд несумісні семи віднесеності до реалій фізично-побутового життя людини (й навіть її фізіологічного стану) і до сфери абстрактного досягнення культури, мислення, творчості. На думку О. Забужко, втрата, ігнорування чи ж недорозвиненість чуттєвості (змісловості, тілесності) мови є однією з причин її відчуженості, а також засобом її відчуження від свідомості, консервації інфантильності: «Перервність українських культурних традицій логічно призводила до все монументальнішої, «бетонної» консервації зацілілого, а відтак і до більшої «культурної цензури», до впоєних у кров правил: що пристало, а що не пристало говорити на людях [...] не секрет, що нашим перекладачам часто доводилося збувати евфемістичним мимренням багату чуттєву виробленість англійської мови».

Отже, певний «фізіологізм» термінологічного інструментарію, за допомогою якого письменниця досліджує і висловлює культурно-історичний досвід українців, виступає нічим іншим як засобом усвідомлення, опанування свідомістю цього досвіду, наприклад: *недовижитий, неперетравлений* *послідок* *грандіозної історичної драми*; *глевкий досвід* *минаючого століття*; *вганятися в сферу психології творчості* (чи у докладний розбір концепцій); *стан перманентних почуттєвих викиднів*; *скасувати поняття*, *вительбушивши з нього будь-які рештки глузду*; *слова з вительбушенням значенням*; «*намацальна*» *конкретика*, *намацальний зиск*, *намацати люфти*; *поняття*, *замацане відбитками пальців*; *задубілі стереотипи*; *нап'яття всіх духовних сутностей*; *емоційне нап'яття*; *тема* *вичахла*; *інтелектуал*, *що десятиліттями тирлувався по паризьких салонах*.

В українській літературній традиції за попередника О. Забужко дослідники вважають Пантелеймона Куліша. Аналізуючи причини національного занепаду в «Зазивному листі до української інтелігенції», письменник також активно послуговувався лексикою і зворотами конкретно-предметного змісту, поняттєво співвіднесеними з чуттєво-емоційним світом людини, її перебуванням у фізичних координатах, наприклад: *поривати очі на чужу просвіту; все, що п'ялось на світові високості; сліпували, захилившись за чужі книжки; преса, котра б не давала національній мові мириавіти; никне марою те, чим вони рівня приземкуватим людям, і сяє неугасимим вавіки світлом те, чим вони вищі над похилу до землі людську природу; дійдемо колись того зросту, який сама природа нам на роду написала.*

Проте значний ступінь образності, метафоричності мовлення П. Куліша, що логічно узгоджувався з просвітницьким пафосом його тексту і природно доточувався до панівного на той час народнорозмовного струменя літературної мови, в Оксани Забужко цілком нейтралізований, і навіть знижений. У цьому дослідники вбачають свідому реакцію на фальшиву, сфальшовану і мімікрійну метафорику тоталітарної мови, свідоме пониження порогу припустимого, доречного і пристойного в мові неритуальній – у тій, яка покликана опонувати і тоталітарній мові, і тоталітарній свідомості.

Важливою ознакою текстів О. Забужко є розширення комунікативної межі лексики, що за стильовим маркуванням у «Словнику української мови» належить до діалектної, розмовної чи застарілої. Уведення такої лексики до літературного тексту зазвичай вважається виправданим, коли служить для відтворення місцевого колориту чи колориту доби, індивідуалізації й увиразнення мовлення персонажів художніх творів. Проте, вдаючись до такої лексики і в творах наукового, філософського, змісту, й у публіцистиці та

есеїстиці, автор у такий спосіб не лише підвищує її статус, а фактично з'єднує ланки перерваного ланцюжка кількасотлітньої писемної традиції.

Лінгвістичний аналіз засвідчив, що лексичні одиниці, які за сучасними стильовими нормами потрактовано як діалектні, розмовні чи застарілі, насправді здавна належали до шару мовних засобів писемного, офіційно-ділового вжитку. В українських пам'ятках вони вживаються принаймні від кінця XVI ст. і збереглися в західноукраїнському слововжитку та загалом у мовленні української інтелігенції, незалежно від територіальної ознаки, аж до початку XX ст.

Для порівняння можна навести такі контексти: *абысте от гаченя гребл(і) оной не вимовлялися якобы за тим в млинках работа не **ваковала** – .../ у пеклі, на дні Буде жовто згоряти ніщота моїх нидом **звакованих** днів; маючи мы моць и волю вишелякими подь рейментомъ нашимъ Малой Россіи войсковими добрами **диспоновати** і звідтоді згадка про книгарню як центр літературного життя безповоротно в нас поблякла: відкритий на Володимирській малюк «Командор «[...] просто не **диспонує** залом, у який міг би втовпитися хто-небудь сторонній;*

миротвореніє: чин[і](н)е покою, єднанье; єднати – схилити кого-небудь на свій бік (заст., з покликанням на Шевченка, СУМ); приєднати – зголосити, залучити; приєднувати до помочі людей на Україні (Леся Українка); з'єднати – здобути, повернути на свій бік [МСБ]; чим могла з'єднати собі таку прихильність (Леся Українка);

Наука гречності – не смішки і не жарти, Це діло пильної, панове, думки вартє. На шалі кинувши, що важить наш сусід, Ми і самих себе оцінимо як слід. Тому звичайності учітєся, панове, Бо нею світ живе, у ній – життя основи [Міцкевич, переклад Максима Рильського]; стонченый – суптелный,

оухищєреніє – довт[є]нь, розумь, бачность, суптельность, острость – і загрози куди прихованіші й, так би мовити, субтильніші.

Прикметною ознакою одиниць такого типу є їх належність до засобів спільного фонду української та польської мов, спричинена культурно-мовною ситуацією на українських землях упродовж тривалого відтинку історії. Контекст для дієслова **уймати** (його дієприкметникової форми – уймаючий) в О. Забужко – *ситуація онтологічно уломна, уймаюча для сутнісної, родової «мужеськості» в мужчині* підхоплює втрачений ланцюжок часотривкості цілого гнізда мовних засобів, що їх семантика спиралася на внутрішню форму дієслова **уймати** та похідного іменника **уйма**.

Дослідники підкреслюють, що стилізацію до староукраїнської писемної мови, а саме використання формул з універсалів українських гетьманів, типової дієслівної та іменникової лексики, можна помітити насамперед у листуванні Лесі Українки. У цьому сенсі Оксана Забужко не лише «прочитує» літературний досвід Лесі Українки, що не раз підкреслює у своїх працях, а й відтворює мовну манеру письменниці. Навіть більше, одному слову, що в реєстрі «Словника української мови» подано з покликанням на Лесю Українку, судилося стати основою філософсько-культурних концептів, уведених в інтелектуальний обіг саме Оксаною Забужко.

Ідеться про слово **притомність** – розмовне, «чітке розуміння чогось», діалектне «присутність» (Словник української мови), значення якого надаються до такого філософського змістового розгортання: *філософія і культурна притомність нації* (назва праці, ОЗ0; або: *власне, цей феномен я йменую культурною непритомністю* – *коли взятий за даність, за «преділ, іже не преjdeши» канон мовомислення стає бар'єром між свідомістю і явою, виштовхуючи суб'єкта культури на позицію «не при цьому світі»* [38];

нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови (метамови), неминуче мислить несамотійно – себто сходиться з єдиної, унікальної позиції у всесвіті, приділеної лише їй, *з-не-при-том-нюється* щодо цієї позиції (щодо себе самої) [123]; повертати до історичної *притомности* [145].

Мовний досвід українських освічених верств, соціально живлений мовленням українсько-польської шляхти, стає й джерелом свіжої образності. Це явище Людмила Ткач прослідкувала на прикладі значень іменника **гроно** та таких контекстів Оксани Забужко, що знову ж таки споріднюють її як мовну особистість і з Лесею Українкою, і з М. Рильським, і з Ю. Яновським: *Оленка дуже скоро обросла товаришками, вони ходили в гурті, таким собі завітчанам, хитливим-сміхотливим **виногроном*** [34]; *можна було пишатися нашим, продемонстрованим за ці три тижні в такому гарному інтернаціональному **гроні**, науковим потенціалом* [45].

«Словник української мови» подає для іменника **гроно** пряме номінативне значення «скупчення плодів або квітів на одній гілці; китиця»: *грона винограду* (Досвітній), *грона бузку* (Яновський). Образне вживання слова ілюструється поетичними контекстами, з чого може виникнути припущення про суто авторське джерело мовної образності: *і кличе синява жадана, І хоче гроно птиць ясне Догнати тінь аероплана* (Рильський), порівняємо: *А кучері були, мов грона рясні* (Леся Українка) [СУМ]. Проте інший контекст з творів Лесі Українки, а саме з драми «Камінний господар»: *Таке рясне блискуче гроно гостей красить нам дім*, зважаючи на соціальне середовище, змальоване в драмі, а також на паралельні звороти польської мови «в тісному колі (друзів, приятелів)», «у своєму колі (рідних, знайомих)», дозволяє зробити висновок, що й ця стильова інновація Оксани

Забужко генетично пов'язана з культурно-писемною традицією української мови.

Тексти Оксани Забужко, взяті як різножанрова тематична цілість, на думку дослідників, дозволяють побачити надзвичайно важливий історичний контекст праці письменниці зі словом, яку можна порівняти хіба з працею художника-реставратора. Обережно, за словом слово видобуває вона з-під усіх тих пізніших нашарувань, якими з причин неутрунтованої в природу української мови стильової доцільності покладено ледь проникну межу між лексикою літературної мови та величезним багатством народної лексики, між мовою української інтелігенції кінця XIX - початку XX ст. і сучасною нормативною українською мовою.

Загалом лінгвістичний феномен української «дубль-новомови» упродовж кількох останніх років стає предметом дедалі пильнішої уваги, як в аспекті теоретичному, так і в мовно-публіцистичному, що має на меті ширшу соціальну поінформованість у цій проблемі (праці С. Караванського, Л. Масенко, О. Пономарева, А. Погрібного), а також в аспекті мовознавчо-практичного дослідження історичної долі тих чи інших конкретних мовних одиниць та аналізу їх перспективи.

Оксана Забужко, натомість, незважаючи на жодні мовознавчі настанови, сама повертає до життя десятки слів, які опинилися на периферії української лексичної системи. І це не лише кількісне відновлення чи збагачення лексичного складу літературної мови – це перший крок на шляху відходу від української «новомови», до зміни й відновлення якості української мови як породження унікального пізнавально-мисленнєвого досвіду української етнічної спільноти.

Новітні лінгвістичні дослідження дозволяють також, на відміну від усталеного в нашому мовознавстві механічного розуміння слова лише як

одиниці зовнішнього, найбільш рухливого і змінного шару мовної системи, глибше осягнути когнітивну природу слова: «Між думкою і словом виявляється ще одна сфера мовленнєво-мисленнєвих процесів, пов'язаних як з класифікацією досвіду людини і його рознесенням по своїх власних класах, з категоризацією цього досвіду, так і, що особливо важливе для нас, з віднесенням гаданого повідомлення до певного типу тексту, в якому зазвичай в даному соціумі дається опис даного фрагмента досвіду» [Чесноков, 9].

У свідомості людини вся сфера означування і ословлювання окремих фрагментів дійсності, вся сфера номінативного апарату співвіднесена з внутрішнім лексиконом і базовою одиницею номінації – словом [Чесноков, 134]. Слово пов'язане з внутрішнім лексиконом людини механізмами упереджувального синтезу: всі слова зберігаються в пам'яті людини, в лексиконі людини не тільки синтагматично, а й парадигматично; в силу наявності цих зв'язків людина, вимовляючи одне слово, вже ніби бере на себе певні «обов'язки» вимовляти інші слова [Чесноков, 69], вимовлене слово у свідомості людини накладається на певну вербальну сітку.

Мовне чуття Оксани Забужко і мислення філософа підказує їй навіть внутрішньо споріднені з мовознавчими термінами образи, якими схоплено суть зв'язку мови і культури, культури і свідомості: *Наче сітківка ока, неспроможна зареєструвати ультрафіолетового або інфрачервоного випромінювання, «сітківка» нашої свідомості вкрай жорстко і ґрунтовно «розмічена» приналежною культурою, і все, що «не вганяється» в її знакову систему, просто пускає мимо («Кімната сто один: в пошуках утрачених дверей»)*. Засвоєння мовного досвіду Франкового й наступних поколінь української інтелігенції – одні з віднайдених дверей до української мовно-свідомісної єдності й один із шарів мовного профілю О. Забужко, це відновлений і змістово збагачений самою письменницею ряд мовних одиниць

(насамперед на рівні окремих слів, словосполучень та граматичних одиниць), які становили узвичасний мововжиток у середовищі освічених українців наприкінці XIX - в початках XX с.

Лінгвістичний термін контекст, на думку дослідників, своєю суттю найбільш відповідний до того інтелектуального, мовного, наукового, особистого й громадянського досвіду, який виявляється у творчості Оксани Забужко – у її назверхніх і внутрішніх монологів, що їх сама авторка називає своїми «синхронними рефлексіями над тими культурними процесами, в Україні й поза Україною», котрих була безпосередньою учасницею.

Образ Фортінбраса, яким натхненна збірка вибраної есеїстики 90-их, якнайкраще підтверджує те, що думане й сказане Оксаною Забужко має своє втілення у мисленнєво-чуттєвому середовищі української культури, бо ж Фортінбрас «відповідає за неперервану тяглість культури», отже й автор «Хронік від Фортінбраса» – перебуває в єдиному для нього можливому місці того безперервного ланцюжка, в якому наше особисте життя є лише ланкою у безмежному досвіді пізнання і оцінок, на який складається життя народу, до якого належимо.

Отже, пошук і віднайдення мовних засобів, наснажених чуттєвими конотаціями й унікальністю пізнавального досвіду, зреалізувалися в творчості О. Забужко також і як актуалізація галицько-буковинського дискурсу кінця XIX – початку XX ст. на рівні питомо українських лексичних одиниць з прозорою внутрішньою формою, і як виповнювання синонімічної еквівалентності та рівноваги української та російської мов, і як утвердження внеску в розвиток української мови письменників XX ст. (М. Рильського, Ю. Яновського, М. Зерова, М. Бажана, Ірини Вільде, П. Загребельного тощо).

2.2. Аналіз фразеологічної системи збірки «Сестро, сестро»

Маючи на меті простежити індивідуально-авторські перетворення фразеологічних одиниць та їхнє функціональне навантаження в межах текстових величин, ми зупинили свій вибір на збірці Оксани Забужко «Сестро, сестро», де фразеологізми постають визначальними чинниками конструювання контексту та засобами реалізації інформативності й зв'язності тексту. Реєстр фразеологізмів, як узуальних, так і okazіональних, що ними послуговується письменниця, приваблює не лише підвищеною емоційністю, конотативними нашаруваннями, а й виразно виявлюваною українською ментальністю, що надає прозі яскравих самобутніх рис національного характеру, неповторного колориту, поєднуючи ознаки народно-розмовної мовленнєвої стихії із сучасними тенденціями фразеотворення.

3-поміж індивідуально-авторських видозмін ФО – варіацій, модифікацій та трансформацій – саме фразеологічна трансформація, що є формою структурно-семантичного перетворення стійких словосполучень, дозволяє максимально підвищити інформативність тексту через розширення діапазону своїх функціональних можливостей. Трансформації, будучи усвідомленими, цілеспрямованими змінами структурно-семантичного характеру, визначаються багатьма факторами: світоглядом й обізнаністю автора, прагматичними настановами твору, ідіостилем письменника, необхідністю додаткових смислових нашарувань тощо. У результаті актуалізації фразеологізму в особливих контекстуальних умовах, його узуальне значення починає проявлятися абстрактніше і підкреслюються або проявляються нові семантичні і стилістичні відтінки цього значення і, врешті, фразеологізм просто наповнюється новим змістом [Важеніна, 311].

Одним із активних шляхів трансформацій фразеологізмів є заміна одного чи кількох компонентів фразеологізму словом чи словосполученням із вільним лексичним значенням, що в одних випадках художньо увиразнює контекст, а в інших – актуалізує змістові компоненти, свідомо вибрані як найвагоміші.

На думку мовознавців, між авторськими лексемними субститутами у складі фразеологізмів й нормативними компонентами простежується системні (парадигматичні, асоціативні зв'язки), а шляхи авторського перетворення фразеологічних одиниць зазвичай ті ж самі, що й загальномовного [Ужченко, 233].

Зібраний лінгвальний матеріал (трансформовані усталені вислови) ми згрупували за тематичним і граматичним критеріями.

1. Усталені вирази характеризують особу за деталями зовнішності, за фізіологічними особливостями: *щира душа (добра людина, але в контексті вжито з іронією) [с.63], біленьким ягнятком (іронічно: людина, яка намагається показати себе невинною, непричетною до чогось) [с.63]; наче на світ народився [с.86], стала як укопана [с.84]; потопельні руці [с.30], стануле тіло [с.30], пальці - дивно довгі, недитячі, плакучі, ворушкі [с.30], метеликовий стріп повіками [с.38], погляд гострий [с.38], гладкий самовпевнений задок [с.40], презирливий рот [с.40], в лиснючих косах [с.40], довгі, беззахисно цибаті ноги [с.42], тонкі повіки [с.43], Ленця ж була гутаперчевою [с.45], невідривно-уважного обличчя з блискучими очима [с.48], маму Ленці – молоду і сліпучо-вродливу [с.51], в смішних, незграбних, сутулих відмінницях [с.53], облудна, потайна, граційна, розбещена, наскрізь порочна й невідпорно зваблива Ленця-олелятко [с.55], з бурхливою сивіючою чуприною [с.57], з їдким потом [с.57], глупим, геть дитинячим виразом обличчя [с.59], золотонога дівчинко [с.60], невеличка повнява брюнетка*

[с.61], на трохи зависокому лобику [с.71], недівоцький розгін чола [с.71], ніжні русяві косенята [с.72], визивним, химерним закрутком [с.73], кволенька, поганенька дитина [с.76], завидки беруть на людські діти, що свої невдашні [с.80], хода зробилась плавкою [с.80], скрейдянілим видом [с.84], хрипким, сливе басистим голосом [с.84], кремезний чумачина [с.84], сухий, пожований лицем дядько [с.87], славне дівча [с.87].

2. Фразеологізми на позначення рис характеру, розумових здібностей, психологічних рис, моральних якостей: Римочка, пихата й ненависна [с.41], обмежені нікчеми [с.54], ти краща за інших [с.54], не надто тямкому [с.54], безпутна сестричко [с.61], незлі люди [с.63], порядного мужа [с.63], стиль легко-приступної [с.63], брокера, «очень хорошево» [с.63], її на око вгадна безборонна ламкість [с.63], вони всі...одновимірні, прямолінійні [с.65], дитя вдалося спокійне, некрикливе [с.71], простосерде дівчацьке: «Мами Марії» [с.73], доскоцька-допитацька молодичка [с.73], дурна ти, дівко [с.74], вганяючи її, більшу й розумнішу [с.78], жінко добра [с.81], чемна дитина [с.81], кукібна дівонька [с.82], химерній подорожанці [с.83], найбільші страхопуди [с.85], посидюча дитина [с.87], страшний самогубця [с.89], хто сміливіший (їй завше здавалося: дурніший) [с.89], з безглуздим борюканням [с.90], з веселим вереском [с.90], заморозним презирством [с.90], інша, потайніша [с.91], дивна усмішка [с.52], з химерним, непритомним усміхом [с.80], здивованим поглядом [с.87], глузливим посміхом [с.88].

3. Усталені вирази на позначення абстрактних понять: панічної кволості [с.26], очужілий, моторошний крик [с.27], стишений, умовляючий голос [с.27], нестерпний нутряний опік [с.43], бульдожачий стиск [с.65], звичних, заспокійливих рухів [с.65], найбуденнішим у світі голосом [с.68], мовою владною й темною [с.72], жалібний нявкіт, не вимогливий, як звичайно в дітей [с.76], стишеним, але чистим і якимсь молодим, текучим тенором

[с.76], розпачливим криком [с.77], голим, пустим зором [с.77], пустий, стеряний вираз на його обличчі [с.78].

4. Фразеологізми на позначення предметів, природних явищ: розпачливу гарячу грудочку [с.26], квартирку, що вмент стала тісною [с.27], нажаханої гарячої грудочки [с.30], їдкий зимовий вітер [с.33], в тролейбусі – червневому, пітному, переповненому людьми [с.37], гидкі масні плями [с.39], монотонний, низький гул [с.40], «ж-ж» виходило особливо жирним, густим, відворотним [с.40], пахучий коленкор барви темного буришину [с.49], черевичок розтоптаних малючачих, тупоносих [с.56], старі дерматинові мати, такі шкарубкі на дотик [с.57], з різким, ляскучим звуком [с.58], самовдоволенням шумком [с.61], кокетливими жлобськими букетиками [с.64], дурні ж вірші [с.66], минулим сватам, жданим і омареним [с.74], делікатний згорточок [с.79], згорточок, теплий і лоскотний [с.79], вода холодна, аж зуби ломить, та добренна [с.86].

Усталені вирази з опорним **іменниковим компонентом**: тривка, бринюча радість [с.26], страх, безпредметний і всевладний [с.26], обмираючого захвату [с.44], з усім підставним обуренням [с.61], жаль, живий і пекучий [с.66], трупний яд від останнього шлюбу [с.67], живий, гарячий жаль [с.76], гірку кривду [с.78], раптова, гостра відраза [с.83], із хижим задоволенням [с.89], виразний спогад [с.27], сірої, обложної непрогляді [с.28], щось солодке і втішне, багатообіцяюче [с.29], звершеної, безповоротної присутності [с.29], мармуровий холод [с.30], сипким, провальним жахом [с.30], видалась нестерпучою думка [с.31], запахами: солодкаво-нестерпним, майже покійницьким [с.37], тяжким, трохи не кінським, зате, на диво, зовсім стравним і збудним [с.37], примхлива ламка геометрія [с.37], в тому жалюгідному акті самоствердження [с.39], з плавким переходом у воло [с.40], густа, гаряча коричнева тьма [с.41], щось

дуже прекрасне або дуже страшне [с.44], шістдесятництво залузане [с.48], нестримний процес хаотичного бродіння [с.48], набагато-багатше життя [с.51], незглибимо насичене життя [с.51], тримати життя невидимим [с.51], незвичайно тихим, скрадливим бринить це зовсім доросле «Лєна» [с.52], мимобіжний доторк [с.52], далекої й незбагненної, прекрасної й страшної тайни [с.52], атмосфера наелектризована [с.52], факт очевидний і необорний [с.53], клишоногого тепла [с.56], вельми поштиву репутацію [с.56], безлика й безособова правота роду [с.58], до ледь чутного тонкого крижаного передзвону [с.58], нелюба праця [с.58], маленькі радощі [с.58], дуже доброї вичинки [с.58], жалюгідні, смішні потуги [с.59], до мізерної суми [с.59], авторитет розморожується вмент, свіжісіньким [с.62], із послужливою готовністю [с.62], тема трепетна [с.63], бойовий інтерес [с.63], терпку заввагу [с.63], приємній думці [с.65], страшний гніт [с.66], більшою за темряву [с.66], сяке-таке ім'я [с.66], почесне членство [с.66], відворотно пронизливі порахунки [с.67], холод потойбічний [с.67], страшної ударної сили струмись [с.67], голої й безжальної, бо цілком байдужої до людини, суті життя [с.67], повільна, необорна певність [с.72], кривого суду [с.73], відповідь, по правді, теж незвичайну й неподобну [с.73], ядучий натяк [с.73], ятрючу, навіть і сном непогасиму пустку [с.73], ось це, запечене й зятяте [с.74], сліпим од болю викликом [с.74], хитро-заплутані способи [с.75], угрітий, масний сопух [с.76], жорстокіша ураза [с.76], ледащого приводу [с.77], добрячої, хоч, може, й не конче щирої хлости [с.77], капость, невеличку, собі під стать [с.77], ніщо не було для Ганнусі таким тяжко гнітючим [с.78], виснажливий щоденний змаг [с.78], в сліпу й темну хвилю [с.78], недужним горючим сріблом [с.79], сни чудні [с.80], лиховісне пророцтво [с.81], гарячих молитов [с.85], діло поважне [с.86], гучну славу [с.86], наймиліша з усіх хатніх робіт [с.86], дошкульними ударами [с.88],

думати про неї щось геть-то непохвальне [с.89], щось невхопне, чого ніяк не дасться означити простими, намацальними речами [с.91], щось непроникне, нездвигне [с.91]; із замисленим блакитним хлопчиком [с.27], розсудлива поведінка [с.27], плавким жестом [с.28], самозрозуміле відкриття [с.59], справний хлопчик [с.62], несміливим проханням [с.65]; з професійною статечністю [с.61], незлецький лікар [с.61];

дієслівним компонентом: підхихикували [с.42], розкаркались [с.80]; бринить [с.52], кучеряве пасмо в'юнилося (спало) [с.81], лепече [с.85]; вкидає тему (недбало говорить) [с.61], впалила (вдарила) словом [с.74], закидаються в комірчину [с.56], приперлася в хату [с.64]; перетікало (переходило) в сварку [с.48], жадаючи помсти [с.61], розпирає від гордощів (пишається) [с.63], глипнула зизим оком [с.80], розчімхане (нерозчесане) волосся [с.88], збасаманене (побите) лице [с.88].

Фразеологізми з **прикметники-новотворами:** тьма довкола зненацька перестала бути затишно-булькотливою [с.26], колодязно-нутрянний крик [с.27], кіношно-красиве життя [с.51], тримати життя акуратно-паралельним [с.51], від все-і-вся-під-себе-підминаючої Дарки [с.55], нескінченно-тужливо-квильний [с.76], хмара та була непрозоро-жовтявою [с.88], не тим прохолодно-вільготним віддихом землі [с.89], залякло-оцупкуватою рукою [с.90-91].

Усталені вирази з **прислівниковими** компонентами: отетеріло подивитися [с.27], неоковирно підтягнув [с.28], чітко дав зрозуміти [с.33], зрадницьки скривився [с.42], набагато-багатше живе [с.51], безповоротно підеш [с.52], врочисто зустрічає [с.54], зле відчувається [с.56], рівно дише [с.56], безвиразно говорить [с.56], гаразд (добре) справляється [с.58], гірше буде (погроза) [с.59], незручно стало [с.60], розпаскудно відчувається [с.63], жалюгідно сказав [с.63], паршиво буде [с.64], нетвердо ступив [с.65],

хистко поклав[с.65], *обережно сказав* [с.65], *мирно протягувала*[с.65], *справжньому жити* [с.66], *доглибно пізнала*[с.66], *гулко покотився* [с.74], *гідно приніс* [с.78], *дивно поводить*ся [с.78], *гарно обіцяє* [с.27], *метеликово пострибує*[с.43], *пекучо дивилася* [с.74], *подзьобані на решето слова* [с.78], *чудно поглянув*[с.79], *потворно кривився*[с.83], *рвучко підвелися* [с.84], *дотепно пожартував* [с.84], *спроста зайшов* [с.86], *звичайненько привітався* [с.86], *тихцем підклав свиню* [с.87], *обережно напаскудив*[с.90], *нездоланно підвелася*[с.91]; *звірино-болісно ударив*[с.44], *дико лаялася*[с.62], *люто ненавиділи* [с.77], *не на жарт, з цілою злістю глянув* [с.77], *дуже парадово підняв*[с.60];

Фразеологізми з порівняльною семантикою: *повільним вогнем* [с.43], *подувом вітру* [с.61], *пилкою працює* [с.62], *утіленням самотності* [с.65], *блискавичним спалахом* [с.66], *закричала звіром* [с.74], *темною, несамовитою хвилею* [с.77], *навою впливаючи* [с.84];

мов скляну [с.65], *життя не мед (не радісне, не легке)* [с.67], *як вогонь по соломі* [с.86];

мов рукою змахнув (просто, легко) [с.77], *мов водою змilo* [с.82], *пускати з димом (кинути якусь справу; роздавати майно тощо)* [с.85].

Порівняння з іменниковим компонентом: *Ленця ж була гутаперчевою, як та пікассівська гімнастка* [с.45], *з розширеними, як у наркоманки, зіницями* [с.60], *і ти стоїш у клозеті, як єврейка в газовій камері* [с.67], *почервоніла, як слухняна школярка* [с.81], *сказала несподівано лагідно, мов янгол спустився над хатою* [с.81], *як справжній дівці* [с.78]; *низький гул, ніби класну кімнату раптом виповнили джмелі* [с.40], *найбільше це мало нагадувати атаку маленького злого собачати* [с.54], *таких вороних, як змії* [с.72], *сухий як хорт дядько* [с.86], *тягне, як муху* [с.89], *розкаркалися, як гайворони на сніг* [с.80]; *невеличкий багрянний серпик, наче місяць-недобір*

[с.71], печія точила роками Маріїне серце, перетворюючи його на ятрючу пустку, що водала втишення, наче випалена земля у спеку [с.74], жалібний нявкіт, по-дорослому нескінченно-тужно-квильний, як осіння сльота [с.76], текучим, як кринична вода, тенором [с.76], станула з лиця, як сніг по весні [с.80], горобіжна, мов по променю, сонячна стежка [с.83], ба й себе переставала чути, мов підмінена на час опосідаючою безликою, як хмара, обидою [с.88], озивалася в ньому ніжність, як легіт [с.91]; стишений, умовляючий татів голос – це як шурхіт на плівці (тихий, нерозбірливий) [с.27], всі сукні повисають на тобі, мов у шафі на плічках (вільно) [с.30], погляд гострий, як виставлений уперед лікоть [с.38], таким невидимим, як колготки на ногах [с.51], мимобіжний, як подряпина [с.52], врочисто, як обряд ініціації в первісних племен [с.54], в голосі їй стояло, мов пам'ятник – слупом (твердо, впевнено, непохитно) [с.58], біла як сир [с.59], здоровенна цьоха [с.61], діжа діжею [с.61], які вони всі...одновимірні, прямолінійні, як задачка на дві дії [с.65], ніжні, як шовк [с.72], світ довкола неї і в ній обвалився, як крокви в обнятому пожежею домі [с.74], от вам моє життя, нате, – як мискою об долівку [с.75], мати ж росила не просто собі доцю, а – в другім коліні, наче скарб [с.75], спухаючи, як тісто в діжі [с.77], тримала делікатний згорточок у пелені, наче живу істоту [с.79], дівчині перехопило дух, мов вибило, як із переповненого бутля, корок [с.79], виглядало на остаточний розчерк майстрового пензля – як підпис під картиною [с.80], очі горіли, як дві жарини [с.81], кучеряве пасмо в'юнилося вділ по скроні, як начорно запечена кривава цівка [с.81], гарна була, хоч уклякай, але якось не по-світськи, мов не її дитина, мов ота сила [с.81], шпарко, мов вивірка [с.82], хутір – як крашанка Великодня [с.83], одвернутими плечима, як виставленим глухим парканом [с.88], каламутні, як

решилки молока на денці чашки [с.89], повна хата дітей, гамору й писку, як у пухнастому, з верхом решеті весняних курчат [с.91];

прикметниковим компонентом: вода мов цілюща [с.86], ба й себе переставала чути, мов підмінена [с.88];

дієслівним компонентом: шкарубкі на дотик, мов довго вимочувані в ропі [с.57], швидко-швидко, мов кінопроектор закрутився в зворотній бік [с.60], твердла в ній повільна, необорна певність, наче обрано її дитину на приділ незвичайний [с.72], разом спускаючись духом, мов ухнувши вділ [с.79], непевна тривога, ніби на місці домашнього хову квітки, яку сама садила, перло з-під землі в стовбур неначе заморське дерево, от котрого хтозна, якого плоду й чекати [с.80], з глибоко запалими, наче вуглиною обведеними, наче їм було мало власної колодязної чорноти, очима [с.80], прогула та, як у дзвін ударила [с.81], хвилиanne, мов наслано, заціпеніння [с.81], сказала – як скибу одвалила [с.83], немов спухаючи, дедалі частіше випихало одну з них [с.88];

прислівниковим компонентом: виразно, мов наяву [с.88].

Трансформовані фразеологічні одиниці: з тою гидливо відкопиленою губою [с.41], ноги новонародженого оленяти [с.43], такі тонкі, аж здавались підсиненими [с.43], вони знову сиділи в парку над озером, удвох оповиті, як казковий герой хмарою, грозово нагуслим повітрям шекспірівської трагедії [с.45]; з її постійним пханням у старости й сандружинниці [с.41], котру, з якого боку не глянь, нема в чому звинуватити [с.58], розтирає од гордої відповідальности [с.63]; до повного отерпу кінцівок і нутра [с.44], кожна з них всередині себе була планетою [с.58].

2.3. Види трансформації фразеологічних одиниць у публіцистичному тексті

Кожна розвинена мова, як відомо, має в своєму складі значну кількість стійких словосполучень-фразеологізмів, що вживаються носіями мови завжди у звичному, усталеному оформленні. Фразеологічні звороти різних типів досить часто використовують у публіцистиці як один із найвиразніших засобів посилення й відсвіження експресії та поглиблення логізації викладу. Вони слугують мовленнєвою окрасою, своєрідним змістовим надбанням, стилістичним обарвленням, почуттєво-емоційним наповненням.

Крім уведення в текст фразеологічних одиниць без зміни семантики і структури, сильний стилістичний ефект досягається шляхом перетворення фразеологізму. Кожну таку одиницю мови можна словесно перебудувати, ввести до її складу слово чи кілька слів, змінити її форму, щоб висловитись типово, проте з певною видозміною. З погляду стилістики така трансформація необхідна передовсім для того, щоб оновити семантику і структуру фразеологізмів. Видозмінена фразема завжди зберігає співвіднесеність зі своїм номінативним вихідним джерелом.

Існує кілька прийомів перетворення фразеологічних одиниць, їх ми і простежували, аналізуючи публіцистичні тексти Оксани Забужко. На основі проведеного дослідження дійшли висновку про те, що з неоднаковою частотністю використовуються різні способи трансформації фразем.

Найпоширеніший серед них - **заміна компонентів фразеологізму**: *гола, боса і у вінку (гола, боса і додому далеко); аква морте (аква віта); гуртом і з відходами боротися легше (гуртом і батька легше бити); скільки пса не годуй, а він все одно хижо дивиться (скільки вовка не годуй, а він все одно в ліс дивиться); відпочивати – добре, а відпочивати правильно – ще краще*

(одна голова – добре, а дві – ще краще); зі світу по лікарю – нам здоров'я (зі світу по нитці – бідному сорочка) тощо.

У цій групі трансформація і, відповідно, зміна змісту та значення фразеологічної одиниці найчастіше відбувається за рахунок зміни якоїсь лексеми – це створює відповідний контекст і пристосовує фразеологізм до конкретної ситуації, внаслідок чого оновлюється фразеологічний образ: *закон – добре, а хороший закон – ще краще (одна голова – добре, а дві - ще краще); після угоди кулаками не розмахують (після бою кулаками не розмахують); не такий шеф страшний, як його малюють; не такі страшні яйця, як їх малюють; не така криза страшна, як її малюють (не такий чорт страшний, як його малюють); блок на блокові і блоком поганяє (зłodій на зłodієві і зłodієм поганяє); дисків кури не клюють (грошей кури не клюють); найшла коса на... рейки (нашла коса на камінь); металева лихоманка; валютна лихоманка (золота лихоманка); шкура справді варта вичинки (не варта шкірка вичинки); спікер на виданні (дівчина на виданні).*

Крім приказок і прислів'їв, взятих з народного мовлення, таким же способом трансформуються і крилаті вислови: *закордонний паспорт – не розкіш, а засіб пересування (автомобіль – це не розкіш, а засіб пересування. Літ. цитата [Гльф і Петров]); не рекламою єдиною; не боксом єдиним; не кашею єдиною (не хлібом єдиним. З біблійних висловів); острів розбрату - Зміїний; Гібралтар розбрату (яблуко розбрату. З античної літератури); чужі серед чужих («Свій серед чужих, чужий серед своїх». Назва фільму). Трапляються випадки, коли лексеми у фраземі замінюють, використовуючи явище паронімії: *з першим СНІДом! З новим щастям..(З першим снігом! З новим щастям!); Україна наших мрій може бути створена (країна мрій).**

Це цікавий засіб словесної гри, оскільки близькість звучання (а не точний звуковий збіг, як в омонімів) дає широкі можливості для змалювання відповідних ситуацій, увиразнює думку, нерідко надаючи мовленню гумористичного чи сатиричного забарвлення. Часто автор трансформує фразеологізми способом заміни нейтральних лексем їх пестливими відповідниками: *І чому наша церква як води набрана до бузі - не запротестувала проти приїзду самовидця? (набрати у рот води)*. Внаслідок такого перетворення загальновідома приказка, яка вже давно втратила свіжість і образність, за рахунок використання діалектизму набуває нової метафоричності, отримавши глузливо-іронічний відтінок.

Ще один спосіб заміни компонентів шляхом трансформації - заміна другої частини приказки або прислів'я: *слово не горобець: сказав «блок» - значить блок (слово - не горобець: вилетить - не спіймаєш); не знаючи броду, не будуї через Броди (не знаючи броду, не лізь у воду); готуй сани влітку, а шкіру... восени (готуй сани влітку, а віз узимку); добре сміється той, хто сміється на фестивалі гумору у Львові (добре сміється той, хто сміється останнім)*.

Нерідко Оксана Забужко перетворює фразеологічні одиниці повною заміною їх компонентів, зберігаючи лише граматико-синтаксичну основу і ритмомелодику для ідентифікування вихідної фраземи: *як назвався камікадзе, то вже кричи «Банзай!» (як назвався грибом, то лізь у кошик);*

*була б партія, а електорат знайдеться (була б шия, а ярмо знайдеться);
що то за шеф, який не мріє, щоб його поважали (поганий той солдат, який не мріє стати генералом);*

народ - не розкіш, а засіб висування в кандидати (автомобіль - це не розкіш, а засіб пересування).

Зафіксовано випадки, коли компоненти замінено не лише в ідіомах, приказках, прислів'ях, а й у літературних цитатах, назвах відомих творів і навіть у назві державного гімну:

пом'янули його [Гоголя]... незлим тихим шоу (І мене в сем'ї великій, //В сем'ї вольній, новій, //Не забудьте пом'янути незлим тихим словом. Т. Шевченко);

сад екзотичний коло хати, джмелі над соснами гудуть... (Садок вишневий коло хати, // Хрущі над вишнями гудуть... Т.Шевченко);

багатство - то любов, а бідність - то журба (Червоне - то любов, // а чорне - то журба. Д. Павличко);

боротися чи не боротися?; дати чи не дати? (Бути чи не бути? В. Шекспір);

ой, чий то флот стоїть? (Ой, чий то кінь стоїть? - з нар, пісні);

пийте, люди, коньячок, - будете... в лікарні (Пийте, діти, молоко, будете здорові - з дит. пісні);

бики не винні (М. Коцюбинський «Коні не винні»);

майстер і маргаритки (М. Булгаков «Майстер і Маргарита»);

здрастуй, зброє!!! (Е. Гемінгвей «Прощавай, зброє!»);

вже померла «Україна»; ще не вмерли меценати (П Чубинський «Ще не вмерла Україна»).

Така трансформація фразеологізмів відповідно до ситуації сприяє відновленню стертої часом метафоричності та емоційності, створенню фразеологічного каламбуру (наприклад, *не знаючи броду, не будуй через Броди*). Іноді для пристосування фраземи до конкретного матеріалу автор замінює лише форму одного з компонентів, що сприяє органічному входженню прислів'я в текст, наприклад, *у чужий монастир зі своїм уставом не ходитимемо; поспішили - людей насмішили*.

Другий за частотою вживання вид трансформації фразеологічних одиниць – поширення їх додаванням нових компонентів: *другий принциповий камінь спотикання на шляху до побудови світлого майбутнього (камінь спотикання)*; *гордіїв вузол матеріальних проблем (гордіїв вузол)*; *гроші погано (не) пахнуть (гроші не пахнуть)*; *йти в ногу з часом і законом про авторське право (йти в ногу з часом)* тощо.

Серед різних способів такої видозміни частіше вживається атрибутивний, тобто один з компонентів фразеологізму поширюється за рахунок конкретного означення, яке додається до іменника: *кмітливість пододала усі ці дріб'язкові палиці у колеса (вставляти палиці у колеса)*;

драматичний інший бік медалі (інший бік медалі)

підозріле світло в кінці тунелю (світло в кінці тунелю);

політтехнологи набивають майбутню ціну (набивати ціну);

у бюджетних кишнях свище вітер (у кишнях свище вітер);

ласий шматок чорноморського пирога (ласий шматок);

жити на широку виборчу ногу (жити на широку ногу);

досягати крутих вершин (досягати вершин);

вихід з економічного глухого кута (глухий кут);

увірвався політичний терпець (терпець увірвався).

Як бачимо, при такій експлікації, тобто розгортанні, значення фраземи залишається тим самим, додаткові компоненти лише підсилюють експресивність сполучення. Іноді для максимальної акцентуалізації узгоджене означення, яким поширюється фразеологізм, подається як відокремлений уточнювальний член: *претенденти, як правило, умить ставали перед ними на задні лапки, російські (ставати на задні лапки).*

Рідше поширюються фразеологічні одиниці додатками, які уточнюють виконавця дії, її об'єкт тощо, пристосовуючи словосполуку до конкретної ситуації: *стріляний ефбеєрівцями горобець (стріляний горобець);*

підсунув свиню за кабана (підсунути свиню);

на роздоріжжі з атестатом (бути на роздоріжжі).

Ступінь вияву якоїсь ознаки у фразеологізмі часом підкреслюється шляхом додавання до нього обставини - кількісно- та якісно-означальних прислівників: *у давнину сиву й не дуже (у сиву давнину); дуже Близький Схід (Близький Схід); спецслужба давно вже на Ніколаєва конкретно справу шие (шити справу).*

За допомогою описаних поширень Оксана Забужко не лише надає фраземам (і відповідно зображуваному) додаткового змісту, а й підсилює їх первинне значення новими компонентами, що стають контекстуальними синонімами до наявних лексем: *прозора сльоза очищення (сльоза очищення); бермудський трикутник смерті (бермудський трикутник).*

Зауважимо, що найпродуктивніше використовується додавання нових компонентів у матеріалах на суспільно-політичну тематику, за допомогою чого деякі фразеологізми із стертою образністю набувають сатиричного чи іронічного звучання: *...президент більше нагадував розгубленого і знервованого голого короля, ніж лідера великої країни (голий король).*

Варто зазначити, що різноманітні авторські поширення вкраплюються у фразему не лише у формі означень, обставин чи додатків, а й у вигляді звертань (*між нами, сусідами, кажучи*), вставлених уточнювальних конструкцій (*Хто винен? - Невістка [Україна]*), порівнянь (*...держсекретарі, наче корови, з неба впали*) і навіть підрядних речень (*крига, що надовго була скувала флотські стосунки між виконавцями обох держав, скресла*).

Завдяки таким новим компонентам підсилюється експресія фразеологічних одиниць, актуалізується їх внутрішня форма. Поряд із поширенням складу фразеологізму часто використовується **усічення (скорочення)**, тобто зменшення числа компонентів:

не кажи гоп... (не кажи гоп, поки не перескочиш);

зі світу по нитці... (зі світу по нитці - бідному сорочка);

хоч око виколи (темно, хоч око виколи);

бажане - не дійсне (видавати бажане за дійсне) тощо.

Переважно скорочується друга частина загальновідомих приказок: *слово не горобець... (слово не горобець: вилетить - не спіймаєш); обіцянки - цяцянки... (обіцянки - цяцянки, а дурневі радість); своя сорочка... (своя сорочка ближча до тіла); під лежачий камінь... (під лежачий камінь вода не тече); чим би дитя не тішилось... (чим би дитя не тішилось, лиш би не плакало); якщо гора не іде до Магомета... (якщо гора не іде до Магомета, то Магомет іде до гори); скажи мені, хто твій друг... (скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти); з вовками жити... (з вовкали жити - по-вовчи вжити); любов зла... (любов зла - полюбиш і козла); око за око... (око за око, зуб за зуб); готуй сани влітку... (готуй сани влітку, а віз узимку); перша ластівка, як відомо... (перша ластівка весни не робить).*

Інколи усіченню підлягає перша частина фраземи і в тексті подається лише друга: *коса на камінь (найшла коса на камінь); сухі з води (вийти сухим із води); їжте, хоч повилазьте (бачили, очі, що купували, - їжте, хоч повилазьте); крапка над «і» (розставляти всі крапки над «і»).* Як видно з наведених прикладів, вживання еліпсованих, нерозгорнутих фразеологічних одиниць приводить до узагальнення змісту і мовної економії. Таке усічення не ускладнює розуміння тексту: скорочені частини легко відновити, оскільки вони всім відомі.

Із стилістичною метою усічення часто поєднується з частковою заміною компонентів (нерідко внаслідок паронімії чи омонімії) для створення мовного каламбуру: *яблука від «Яблука» (про партію) (яблуко від яблуні недалеко падає).*

Як матеріал для скорочення Оксана Забужко використовує відомі широкому загалові літературні цитати:

в своїй хаті своя воля (В своїй хаті // й своя правда, // і сила, і воля. Т. Шевченко);

якби нас вчили так, як треба... (Якби ми вчинись так, як треба, // То й мудрость би була своя... Т. Шевченко);

і чужого навчайтесь (...І чужому навчайтесь, // Й свого не цурайтесь. Т. Шевченко).

Ще один спосіб видозміни фразеологізмів, який, правда, використовується значно рідше, ніж попередні, - контамінація (створення нової фразеологічної одиниці внаслідок накладання однієї на одну двох (і більше) фразем):

вони не хапають зірок з неба, але й свої синиці з рук не випускають (хапати зірки з неба + краще синиця в руках, ніж журавель у небі);

скажи, хто твій «брат менший» (скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти + брати наші менші);

гумор наших політиків точно врятує світ, якщо перед цим він не помре від сміху крізь сльози (краса врятує світ + сміх крізь сльози);

на злодієві шапка горить навіть тоді, коли це шапка Мономаха? (на злодієві шапка горить + шапка Мономаха).

Цей прийом оживлює первісне значення одного чи навіть обох фразеологізмів, надає викладові різних емоційно-експресивних відтінків, часто поєднуючи дотепні вислови з народного мовлення і фраземи біблійного

чи античного походження. Тобто автор свідомо «склеює» до купи словосполуки патетичного характеру з просторічними, чим досягає тонкої іронії, сатири, створює комічні чи трагікомічні ситуації, наприклад: *моя країна, країна, в яку я, після всього, - вернуся, авжеж, і дарма мої добросерді американці радять мені податись на ще якусь стипендію, запевняючи, що маю добрі шанси, я вернуся, я поповзу доздихувати, як поранений пес, залиганий повідком нікому не знаної мови* («Польові дослідження...»); *Отож, маємо на сьогодні дві українські мови, енкратичну й акратичну (останніх, власне, кілька). Що чіткіший вододіл проляже між ними, що більше звужуватиметься плацдарм «дубль-новомови», призначеної на те, аби відзвичаїти український етнос від себе самого, а відтак безболісно всмоктати його, розпорошеного до атомарного стану, в пилобу хмару «нової історичної спільності», - то менше у нас шансів лягти гумусом під чобіт чергової диктатури*(«Мова і влада»).

В останньому випадку спостерігаємо поєднання кількох прийомів зміни структури фразеологічної одиниці, від чого, природно, змінюється її значення.

У зібраному матеріалі виявлено випадки, коли поряд із видозміною фразеологічної одиниці змінюється її модальність, бо різнопланові публіцистичні тексти не обмежені тільки структурами розповідної комунікативної спрямованості: *і тебе затопить дітвацькою повинню гордоців: нарешті, нарешті це помічено - бо він сам із тих, - наче вийшов на волю, по всіх цих роках, і ви зустрілися, - бо більше, ніж брат, бо вітчизна і дім* («Сестро, сестро»); Чи ж не ця властивість українського мовочуття, через мову-чуття збережена в наших народних піснях: *«а я з сестрою всю ніч простою - не та розмова, що із тобою»*; *«з ким стояла-розмовляла, підківочки знати»*, у пісні про пару голубів пам'ять про милого,

який загинув, - це пам'ять про його голос, бо в іншого голуба «хоч пір'я таке, не той вже пушок, а як загуде – не той голосок». Слово допомагає розрізнити **істину і фальш**: «лиш оте «окрутимось» порнуло, наче, наглим звиском, **соло на пилці серед оперової увертюри**: не те, не те - **не ті слова!** («Польові дослідження...»).

Нам видається можливим говорити про афористичність публіцистичних висловлень Оксани Забужко, оскільки вони відповідають усім параметрам цього специфічного різновиду стійких виразів:

1) узагальнюють життєвий досвід і тривалі спостереження людських взаємин: *Минуле можна терпіти лише тоді, як ти піднявся над ним, не тупо милуватися ним, усвідомлюючи своє теперішнє безсилля*;

2) мають структуру простого чи складного речення, з чітко виявленими темою та ремою, де рема постає головним компонентом актуалізованого в контексті змісту: *Життя клює людину, як ворон кістку*.

3) легкі для запам'ятовування й відтворення: ... *згадую слова, що покірних люблять лише дурні*.

О. Забужко визначає себе як «щасливо зацілілу жертву масового надлюдського експерименту» («Сестро, сестро»).

За нашими спостереженнями, у публіцистиці Оксани Забужко велика кількість висловів, що завдяки смислу й формі тяжіють до афоризмів і мають усі підстави поповнити реєстр крилатих фраз національного походження. Про рідну мову: *«Мова огортає порізаних людей незримою грозовою хмарою спільного духу, даючи їм силу не просто існувати - бути»* («Мова і влада»).

«Мова, дарма що незрозуміла, на очах у публіки стягалася довкола тебе в прозору, мінливо-ряхтуючу, немов із рідкого шкла виплавлену, кулю, всередині якої, це вони бачили, чинилась якась ворожба: щось жило,

пульсувало, випростувалось, розверзалось провалами, набігало вогнями - й знов затуманювалось, як і належить шклу, од близького дихання, ти відчитала - оповита, просвітліла й захищена, оттоді-то було й втямити, що дім твій — мова, яку до пуття хіба ще скількасот душ на цілм світі й знає, - завжди при тобі, як у равлика, й іншого, непересувного дому не судилось тобі, кобіто, хоч як не тріпайся» («Польові дослідження...»).

Про історію України: «Те, що ХХ ст., проволочивши Україну по кривій, відкинуло її в останній декаді на те ж таки розпуття історичного вибору, на якому вона стояла в перших його декадах, якраз і є логічним наслідком отого «неперетравленого», неосвоєногой неусвідомленого, не-пережитого-до-кінця минулого - минулого, яке не хоче минати» («Філософія...»);

Про книги: «І в тебе - також немає [іншого вибору], окрім як писати по-українськи, хоч це і є, либонь, найяловіше сьогодні заняття під сонцем, бо навіть якби ти, якимось дивом, устругнула в цій мові що-небудь «посильнеє «Фауста» Гете», як висловлювався один знаний в історії літературний критик, то воно просто провакувалось би по бібліотеках нечитане, мов невилюблена жінка, скількись там десятків років, аж доки почало б вихолодати, - бо нерозкуштовані, невживані, невідживлювані енергією зустрічної думки тексти мало-помалу вихолодають, ще й як! - якщо тільки потік читацької уваги вчасно не підхоплює й не виносить їх на поверхню, каменем ідуть на дно й криються нездирним зимним лепом, як твої нерозпродані книжки, що пилюжаться десь удома по книгарнях, таке сталося майже з цілою українською літературою, можна на пальцях вилічити - не авторів навіть, а поодинчі твори, яким пощастило» («Польові дослідження...»)

Про сенс життя: «..кайфувати од себе, по-щеньчому тішитись кожною ознакою власної присутності в світі, - це так само один із способів

витворювати в ньому дім, надто коли чуєшся невідв'язаний ні своєю мовою, ні країною» («Польові дослідження...»).

2.4. Стилiстична характеристика фразеологiчних одиниць збiрки Оксани Забужко «Let my people go»

Найголовнiша функцiя мови полягає у називаннi об'єктiв навколишнього свiту. У процесi пiзнавальної дiяльностi людство постiйно переосмислює реалiї дiйсностi, що зумовлює активний розвиток лексичної системи мови. Безперервний пошук нових засобiв мовної образностi спричиняє до виникнення вторинної номiнацiї. Її внутрiшня форма, у якiй вiдображено ментальне уявлення народу про предмети чи явища, зазнає трансформацiї у певних стилевих умовах i призводить до прирощення значень у словесних знакiв.

Вторинна номiнацiя, яка тiсно пов'язана з метафоризацiєю слова, яскраво вiдбиває взаємодiю загальноповживаної та стилiстично маркованої лексики. Експресивнi можливостi вторинної номiнацiї досить активно використовуються в текстах публiцистичного стилю, який обслуговує широкий дiапазон життєвих сфер людини. Близький за своїми мовними якостями до всiх книжно-писемних стилiв, вiн водночас взаємодiє з розмовним стилем, чим i визначається його важлива роль у становленнi сучасних стилiстичних норм. Вивченням зазначеного явища як конструктивного елемента мовностилiстичної органiзацiї публiцистичного тексту займались Н. Базарська, Н. Бойченко, М. Коломiєць, С. Коновець, О. Сербенська, Н. Сологуб, Л. Шевченко та iншi.

У своїх розвiдках науковцi зазначали, що письменник, як учасник публiцистичної комунiкацiї, перебуває у постiйному пошуку нестандартних

засобів вираження, незвичної оцінки предметів чи подій. Він переосмислює мовний матеріал, створюючи нові зв'язки між денотатом і позначуваним явищем, чим розширює стилістичні межі окремого слова.

У творі «Let my people go» О.Забужко широко послуговується фразеологізмами, але надає їм несподіваного значення та нового соціального змісту. Фразеологія є одним з найяскравіших елементів у системі виражальних засобів публіцистики. Це пояснюється самою природою цього стилю, у якому органічно поєднуються емоційно-образні та логіко-поняттєві структури. Важливим чинником формування суспільної думки є категорія оцінності, з якою пов'язана експресивність більшості сталих зворотів: *У ніч побоїська під ЦВК з 23 на 24 жовтня, коли відчуття вимушеної німоти на вид цинічної, до зубів озброєної брехні зробилось нестерпним фізично, як кляп у горлі, з'явився на світ документ, яким і відкривається ця книжка, – «Лист із Києва після «ночі довгих ножів»»* [с. 10]; *Як і за часів СРСР, в усьому, що діється «на захід від Чона», Україна жила – і досі продовжує жити – тими інформаційними покидьками, які їй перепадають із російського столу* [с. 13]; *Адже люди таки вийдуть на вулиці в ніч виборів, і український Інтернет зараз вирує обговореннями, де і як зустрічатися, як боронитися в разі атаки тощо* [с. 28].

Фразеологічні одиниці насичують текст образами, дають можливість передати найтонші відтінки поняття, а також, насамперед, виразити позитивну чи негативну оцінку зображуваному: *А лишилися – тільки політики з безецно, по-ексгібіціоністському виваленими нам перед очі брудами своєї політичної кухні та веселі хлопці-журналісти, які, страшенно собою вдоволені, гасають із камерами по нічних шинках Києва – то за дівчиною сина президента, то за хлопцем дочки прем'єр-міністра...* [с. 3]; *Близько 23:00, коли співаючий «помаранчевий» натовп перед*

Центрвиборчкомом **розсіявся**, і хіба яких 150 душ, серед них жінки та літні люди, zostалися чекати на оголошення результатів провадженого в будинку засідання (на порядку денному була спроба фальсифікувати близько 2 мільйонів голосів шляхом махінацій із виборчими дільницями!), **дракон уперше показав зуби** [с. 27].

О. Забужко широко використовує традиційні фразеологізми народнорозмовного походження, наприклад: «Вони» **перепиняють рух транспорту, щоб мчати через місто на шаленій швидкості кавалькадами чорних BMW та шестисотих «Мерседесів»**, а «нас» трактують як **багно під ногами** – чи, точніше, як **дешеву робочу силу**, що дає «їм» змогу продавати за кордон «їхню» сталь за супервигідними цінами, з якнайбільшим для себе зиском [с. 37]; «Он вони, – сказав таксист, **криво посміхаючись**. – **Забарикадувалися від нас. Мабуть, досі в штани вже наклали од страху, еге?»** [с. 36].

Характерною ознакою всіх фразеологізмів у творі є їх образність. Вони мають яскраво виражений антропоцентричний характер і сприяють відтворенню побутових картин, передачі духу певної доби: *Тиждень тому, приміром, мій видавець отримав від місцевої податкової вимогу негайно, як **грім з ясного неба**, сплатити ще 44 тис. гривень, себто близько 7 тис. євро, і вельми з того втішився, зробивши логічний висновок, що «вони, видать, до решти вичерпали виділені на виборчу кампанію кошти і тепер панічно силкуються нашкодити по засіках де скільки вдасться*[с. 37]; Цілий рік Майдан **«опускали» всі, кому не лінь. «Опускали» історики** – тим, що не написали про Майдан правду, **«опускали» кінематографісти** – тим, що тієї правди вчасно не зняли (цим, сердешним, то вже й дивувати не доводиться – відмираюча професія!)...[с. 7]; Мені довелося вистояти по свій бюлетень чималеньку чергу: **людей було як оселедців у бочці**, але тиша при

тому стояла неймовірна, і **в повітрі зависла** просто-таки фізично відчутна **напруга** [с. 41].

Серед аналізованого матеріалу найбільшу групу становлять фразеологічні звороти, що вказують на такі неприємні почуття, як: зневажання, презирство, прикрість, гнів: *Влада намагається **посіяти страх** – ідуть арешти громадських активістів, обшуки в студентських гуртожитках...*[с. 32]; *Ще 3-4 роки тому і ми в Україні **краєм вуха з жахом слухали** повідомлення про сваволю властей у Росії* [с. 33]; *На той час, коли голосувала я, по всій країні **телефони гарячих ліній розривалися від дзвінків**, і виборцями було вже зафіксовано сотні найрізноманітніших «помилوک» та «неточностей» (як-от повні автобуси людей із відкріпними талонами, що курсують від дільниці до дільниці для поновного голосування, або **спіймані на гарячому особи** зі стосами виборчих бюлетенів, наперед позначених «за Януковича», або випадки стрілянини та підпалів на виборчих дільницях тощо)* [с. 41]; *неділю **режим луснув по швах**, як на переростковій зношений тісний костюмчик, і українська політична нація **вийшла з нього на світ** – нага, переможна й прекрасна, як Свобода на полотнах романтиків* [с. 56].

Отже, у публіцистичному творі О.Забужко «Let my people go» фразеологізми виконують важливу мовностилістичну функцію. Вони виступають яскравим потужним засобом, за допомогою якого письменниця створює цілісне уявлення про зображуване шляхом образного узагальнення.

Усі фразеологічні одиниці у творі мають соціально усвідомлену конотацію, що передбачає єдність раціонально-поняттєвої та емоційної експресивності.

ВИСНОВКИ

Фразеологізми займають особливе місце серед інших одиниць мовної системи. Вони виникають у зв'язку з потребою виражальних засобів комунікації – вербального вираження почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини, предметів, явищ тощо. Сама природа фразеологізмів, які характеризуються образністю, стильовим забарвленням, створює передумови для їх використання в експресивній і, перш за все, в художній і публіцистичній мові.

У межах фразеологічного фонду мови взаємодіють два процеси: з одного боку, – це відносна усталеність компонентів фразеологізму, що намагається не допустити довільної заміни будь-якого з них, з іншого – варіювання та трансформації, що зумовлюють структурно-семантичні видозміни стійких словосполучень, викликані комунікативними та прагматичними настановами. При цьому проблема дослідження таких видозмін не є новою для мовознавства, але повсякчас викликає жвавий науковий інтерес.

Творча трансформація фразеологізмів завжди зумовлена конкретними стилістичними завданнями. Під трансформацією О. Пономарів розуміє видозміну стійких словосполучень із певною стилістичною настановою, характерними особливостями видозміни фразеологізмів науковець вважає збереження їх внутрішньої форми, відносну стійкість та нарізно оформленість. Саме збереження внутрішньої форми дозволяє оновлювати фразеологічний образ, стертий унаслідок частого вживання. Традиційно трансформації фразеологічних одиниць поділяють на дві основні групи: *семантичну й структурно-семантичну*.

Обрана нами тема дослідження видається актуальною з огляду на недостатню вивченість текстотвірного потенціалу стійких словосполучень як одного із засобів підвищення інформативності публіцистичного тексту та його емоційно-образного увиразнення. Реєстр фразеологізмів, як узуальних, так і okazіональних, що ними послуговується Оксана Забужко, приваблює не лише підвищеною емоційністю, конотативними нашаруваннями, а й виразно виявлюваною українською ментальністю, що надає її текстам яскравих самобутніх рис національного характеру, неповторного колориту, поєднуючи ознаки народно-розмовної мовленнєвої стихії із сучасними тенденціями фразеотворення.

Одним із активних шляхів трансформацій ФО є заміна одного чи кількох компонентів фразеологізму словом чи словосполученням із вільним лексичним значенням, що в одних випадках художньо увиразнює контекст, а в інших – актуалізує змістові компоненти, свідомо вибрані як найвагоміші. На думку мовознавців, між авторськими лексемними субститутами у складі ФО й нормативними компонентами простежується системні (парадигматичні, асоціативні зв'язки), а шляхи авторського перетворення фразеологічних одиниць зазвичай ті ж самі, що й загальномовного.

Одним із основних прийомів структурно-семантичної трансформації в публіцистичній мові є поширення традиційних сполук слів, тобто введення до їхнього складу нового компонента, який конкретизує інформацію, наближаючи її до тієї ситуації, у зв'язку з якою він уживається.

Способом творення нових експресивних виразів є okazіональне скорочення компонентного складу стійких сполучень слів. Мовленнєву основу скорочення становить перерозподіл семантики всієї стійкої сполуки на окремі її компоненти.

Контамінація – ще один із прийомів трансформації стійких сполук слів, суть якого полягає в поєднанні двох чи кількох стійких сполук слів на основі значеннєвої, граматичної та функціональної спільності або без будь-якої спільності, що спричиняє утворення індивідуально-авторського сполучення слів. Найпоширенішим типом фразеологічної контамінації в мові є поєднання, зумовлене семантичною тотожністю стійких сполучень слів.

У збірці Оксани Забужко «Сестро, сестро» фразеологізми постають визначальними чинниками конструювання контексту та засобами реалізації інформативності й зв'язності тексту. Реєстр фразеологізмів, як узуальних, так і оказіональних, що ними послуговується письменниця, приваблює не лише підвищеною емоційністю, конотативними нашаруваннями, а й виразно виявлюваною українською ментальністю, що надає прозі яскравих самобутніх рис національного характеру, неповторного колориту, поєднуючи ознаки народно-розмовної мовленнєвої стихії із сучасними тенденціями.

У творі «Let my people go» О.Забужко широко послуговується фразеологізмами, але надає їм несподіваного значення та нового соціального змісту. Фразеологія є одним з найяскравіших елементів у системі виражальних засобів публіцистики. Це пояснюється самою природою цього стилю, у якому органічно поєднуються емоційно-образні та логіко-поняттєві структури.

За нашими спостереженнями, у публіцистиці Оксани Забужко велика кількість висловів, що завдяки смислу й формі тяжіють до афоризмів і мають усі підстави поповнити реєстр крилатих фраз національного походження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови // Вісник Харківського університету. 1987, № 310. С. 41-49.
2. Авксентьев Л. Г. Становлення фразеологічних одиниць : семантичний і структурний аспект // Укр. мова і літ. в шк. 1978, № 12. С. 39-46.
3. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. Харків, 1983. 137 с.
4. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків, 1987. 233 с.
5. Бабич Н. Д. Стилїстика фразеологічних одиниць // Укр. мова і літ. в шк. 1979, № 11. С. 17-22.
6. Бабич Н. Д. Фразеологія української мови : Навч. посібник : у 2 ч. Чернівці, 1970 - 1971. Ч.1. 243 с.
7. Базарская Н.И. Вторичная номинация в системе языковых знаков (на материале перифраз английского и русского языков]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». – Саратов, 1988. 16 с.
8. Баран В.Г. Біблійна фразеологія та цитування в українській віршованій та ритмізованій молитві ХХ століття Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. Ніжин, 2011. С. 31-35.
9. Білоноженко В. М. Питання тлумачення фразеологічних одиниць // Культура слова. 1983. Вип. 26. С. 90-93.
10. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ, 1989. 246 с.
11. Бобух Н. М. Антоніми та фразеологізми з семантично протилежними компонентами // Мовознавство. 1992, № 4. С. 62-67.

12. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук. Київ, 2006. 20 с.

13. Бойченко Н. О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті: типологічні ознаки та експресивний потенціал : автореф. дис. к. філол. н. Київ, 2002. 19 с.

14. Бойченко Н.О. Стійкі сполуки в газетному мовленні (на матеріалі перифрастичних одиниць] // Ономастика і апелятиви: зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2001. Вип. 14. С. 17-22.

15. Важеніна О. Г. До проблеми розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Донецьк, 2000. Вип. 6. С. 310-313.

16. Васильченко В. М. Українська фразеологія : Навч. посіб. для самот. вивч. Київ, 2000. 96 с.

17. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Москва, 1977. 418 с.

18. Виноградов В. В. О теории художественной речи. Москва, 1971. 240 с.

19. Гаспарян С. К., Князян С. К. К вопросу об изучении индивидуального стиля автора. Филологические науки. 2004. Вип. 4. С. 50–57.

20. Глуховцева І. Я. Трансформація сталих виразів як одна з корінних ознак прецедентного тексту // Лінгвістика : зб. наук. праць. Луганськ, 2008. № 2 (14). С. 117-126.

21. Гнатюк І. С. Деякі особливості використання фразеологізмів у мові сучасної художньої прози. Укр. мова та літ. в шк. 1981, № 9. С. 62-64.

22. Горожанова С. О. Стилiстичнi функцiї фразеологiзмiв у романi Уласа Самчука «Волинь» // Волинь у життi та творчостi письменника: зб. наук. праць. Луцьк : РВВ , 1999. С. 123-127.

23. Григораш А. М. Розширення складу фразеологічних одиниць як засіб творчого використання сталих словосполучень. Система і структура східнослов'янських мов : міжкаф. зб. наук. пр. Київ, 1998. С. 60–64.
24. Григораш А. М. Фразеологія і стиль. – Київ, 1991. 122 с.
25. Демський М. Т. Граматичні особливості української дієслівної фразеології // Мовознавство. 1984, № 2. С. 24-32.
26. Демський М. Т. Лексичні та граматичні особливості українських іменникових фразеологізмів // Мовознавство. 1981, № 2. С. 35-41.
27. Демський М. Т. Системні зв'язки в сфері фраземіки // Мовознавство. 1991, № 2. С. 36-43.
28. Демський М. Т. Суть фраземи, її ономазіологічні функції, особливості номінації // Праці філологічної секції. Львів, 1992. С. 240-265.
29. Демський М. Т. Українська ад'єктивна фраземіка // Мовознавство. 1982, № 1. С. 26-32.
30. Демський М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів, 1994. 186 с.
31. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2002. 22с.
32. Дудик П. С. Стилїстика української мови. – Київ, 2005. 368 с.
33. Єрченко П. Г. Класифікація фразеологічних одиниць. Іноземна філологія. 1994. Вип. 4. С. 8–12.
34. Жуков В. П. Русская фразеология. Москва, 2006. 408 с.
35. Івченко А. О. Здобутки і перспективи етимологічних досліджень української фразеології // Другий міжнародний конгрес українїстів. Мовознавство. Львів, 1993. С. 178-183.

36. Івченко А. О. Українська народна фразеологія : ареали, етимологія. Харків, 1999. 304 с.
37. Івченко А. О. Фразеологія + етнолінгвістика = етнофразеологія // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Харків, 1999. Т. 8. С. 248-253.
38. Їжакевич Г. П. Стилiстична класифікація фразеологізмів // Укр. мова і літ. в шк. 1971, № 10. С. 13–21.
39. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси. Київ, 2007. 262 с.
40. Каптур Г. А. Національно-культурна семантика народних фразем // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2004. № 6. С. 134-138.
41. Коваль В. И. Восточнославянская этнофразеология: деривация, семантика, происхождение. Гомель, 1998. 213 с.
42. Кожин О. М. Принципи стилістичної диференціації фразеологізмів / // Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики. Київ, 1972. С. 167-176.
43. Коновець С. П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискусії сучасної преси: дис. канд. філол. наук. Київ, 2002. 167 с.
44. Кононенко В. І. Словесні символи в семантичній структурі фраземи // Мовознавство. 1991, № 6. С. 30-36.
45. Кононенко В. І. Українська народна фраземіка : трансформація образу / // Мовознавство. 1993, № 5. С. 21-27.
46. Конопленко Д. Г. Прислівникові фразеологізми у романі Є. Гуцала «Позичений чоловік» // Культура слова. 1984. Вип. 27. С. 12-15.

47. Кохан Ю. І. Добір фразеологічного матеріалу як фактор формування ідіостилю письменника : (на матеріалі прози Олеся Гончара) // Вісник Харківського державного університету. 1999, № 426. С. 216-220.
48. Кузь Г.Т. Вигуківі фразеологізми української мови : етнолінгвістичний та функціональний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» Івано-Франківськ, 2000. 19 с.
49. Кунин А. В. Фразеологические единицы и контекст // Иностранные языки в школе. 1971, № 5. С. 2-15.
50. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця, 2004. 272 с.
51. Ларин Б. А. Очерки по фразеологии (о систематизации и методах исследования фразеологических материалов) // История русского языка и общее языкознание. Москва, 1977. С. 125-149.
52. Ларін Б. О. Про народну фразеологію // Українська мова в школі. 1959, № 5. С. 30-36.
53. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу // Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2002. № 7. С. 65-69.
54. Левченко О. П. Фразеологічна символіка : Лінгвокультурологічний аспект. Львів, 2005. 352 с.
55. Мельник Л. В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2001. 18 с.
56. Мізін К. І. Компаративна фразеологія: монографія. Кременчук., 2007. 168 с.
57. Мокієнко В. М. Історико-етимологічний аналіз фразеології та етимологія лексики // Мовознавство. 1990, № 5. С. 3-11.
58. Мокієнко В. М. Спроба системного етимологічного аналізу українських фразеологізмів // Мовознавство. 1974, № 2. С. 26-36.

59. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка. Ленинград : Наука, 1977. 283 с.
60. Панасенко А. Ф. Склад і функціонування порівняльних фразеологізмів // Урок української. 2005, № 5-6. С. 25-26.
61. Пашковська Г. О. Фразеологічні одиниці на позначення мовлення : етимологічні етюди // Київська старовина. 2005, № 4. С. 122-130.
62. Петленко Л. П. Українська фразеологія : моральнопсихологічний аспект характеристики людини. Суми, 2005. 158 с.
63. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ, 1993. 248 с.
64. Прадїд Ю. Ф. Семантичні особливості фразеологічних одиниць на позначення процесів відчуття і сприйняття людини // Функціонально комунікативні аспекти граматики і тексту : зб. наук. праць. Донецьк, 2004. С. 272-284.
65. Прадїд Ю. Ф. Структурно-граматичні типи фразеологізмів та їх різновиди // Українське мовознавство. Київ, 1989. Вип. 16. С. 28-35.
66. Редін П. О. Типи системних зв'язків фразеологічних одиниць у мові // Мовознавство. 1994, № 4–5. С. 50-52.
67. Скрипник Л. Г. Видозміни форми фразеологічних одиниць // Мовознавство. 1969, № 4. С. 3-12.
68. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ, 1973. 280 с.
69. Словник фразеологізмів української мови / укл.: В. М. Білоноженко та ін. Київ, 2003. 1104 с.
70. Соловець Л. Фразеологізми як засіб оцінки ситуацій вербальної і невербальної комунікації в повістях Бориса Грінченка // Українська мова й література у сучасній школі. 2013, №9. С. 32-36.

71. Сучасна українська літературна мова : [підр. для студ філол. спец. вузів / за ред. А. П. Грищенка]. Київ, 2012. 440 с.

72. Ужченко В. Д. Внутрішня форма фразеологізму в зв'язку із внутрішньою формою слова // Мовознавство. 1993, № 3. С. 23-30.

73. Ужченко В. Д. Українська фразеологія. Харків, 1990. 168 с.

74. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови. Київ, 2007. 494 с.

75. Фразеологічний словник української мови / укл. : Білоноженко В. М. та ін. Київ, 1999. 984 с.

URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bilonozhenko_Vira/Frazeolohichniyi_slovnyk_ukrainskoi_movy/

76. Цюра С. В. Структурно-семантические и функциональные особенности образных сравнений. Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. Черкаси, 1997. Вип. 3. С. 56–63.

77. Чабаненко В. А. Стилістичне увиразнення фразеологізмів // Укр. мова та літ. в шк. 1981, № 9. С. 60-62.

78. Чесноков В. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. Москва, 1991. 289 с.

79. Чобот І. П. Категорія оцінки та засоби їх вираження у текстах публіцистичного стилю. Східнослов'янська філологія. Здобутки та перспективи. Кривий Ріг, 2002. С. 191–195.

80. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка Москва, 1985. 231с.

81. Юрчук Л. А. Теоретичні засади реєстру Фразеологічного словника української мови // Мовознавство. 1983, № 5. С. 23-32.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Забужко О. С. «Let my people go»: 15 текстів про українську революцію. Київ, 2005. 232 с.
2. Забужко О. Сестро, сестро. Київ, 2005. 240 с.
3. Забужко Оксана. Польові дослідження з українського сексу. Київ, 1996. 242 с.